

SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU

56

1 I 2002 — 31 XII 2002

TORUŃ 2003

I-10165/56

SPRAWOZDANIA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

56

1 I 2002 — 31 XII 2002

TORUŃ 2003

F 5880/04

REDAKTOR NACZELNY WYDAWNICTW TNT

Wojciech Gutowski

ISSN 0371-375x

Prac. Pom.

09050

TOWARZYSTWO NAUKOWE W TORUNIU

Wydanie I. Ark. druk. 4.

Zakład Poligraficzno-Wydawniczy POZKAL
Inowrocław, ul. Ceglana 10/12

E. 2860/04

**SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU**

Nr 56

1 I 2002 – 31 XII 2002

SPIS TREŚCI

I. DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA

Przemówienie prezesa Towarzystwa prof. dra h. c. Mariana Biskupa	5
Wykład prof. dra hab. Janusza Justyńskiego „Unia Europejska wczoraj – dzisiaj – jutro”	10
Protokół Dorocznego Walnego Zgromadzenia członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 24 II 2003 r.	14
Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Naukowego w Toruniu za rok 2002	17
Sprawozdanie z gospodarki finansowej Towarzystwa Naukowego w To- runiu za rok 2002	24
Protokół z posiedzenia Komisji Rewizyjnej Towarzystwa Naukowego w Toruniu w dniu 27 I 2003 r.	27
Zmiany w składzie Towarzystwa	28

II. SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I

<i>Hübner P.</i> , Rola tradycji w polskich towarzystwach naukowych ogólnych	29
--	----

WYDZIAŁ II

<i>Kulwicka-Kamińska J.</i> , Kształtowanie się polskiej terminologii islam- skiej	29
Posiedzenia Komisji Filologicznej	32
Posiedzenia Komisji Historii Sztuki i Konserwatorstwa	33
Posiedzenia Komisji Bibliografii i Bibliotekoznawstwa	33

WYDZIAŁ III

Bieganowski L., Historia okularów w Europie Zachodniej do XVII w. 35
Posiedzenia Komisji Geograficzno-Geologicznej 35
Posiedzenia Komisji Nauk Medycznych 38

WYDZIAŁ IV

Posiedzenia Komisji Ekonomicznej 39

III. MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW
WYDZIAŁÓW TOWARZYSTWA

Wydział I

Zakrzewski Tadeusz 41

UROCZYŚĆCI JUBILEUSZOWE 80-LECIA URODZIN PROF.
DRA H. C. MARIANA BISKUPA W DNIU 12 XII 2002 ROKU 50

WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 2003 60

WYDZIAŁ I
WYDZIAŁ II

E-2860/09

I
DOROCZNE WALNE ZGROMADZENIE TOWARZYSTWA
w dniu 24 lutego 2003 r.

PRZEMÓWIENIE PREZESA TOWARZYSTWA
PROF. DRA H. C. MARIANA BISKUPA

Otwieram doroczne Walne Zgromadzenie TNT, witając przybyłych członków Towarzystwa i gości. Witam zwłaszcza rektora UMK prof. Jana Kopcewiczę i prezydenta miasta Torunia Michała Zaleskiego.

Spotkanie nasze odbywa się w 128 roku istnienia Towarzystwa, najstarszego w naszym mieście. Rok 2002 mimo wielu trudności okazał się owocny, zwłaszcza w dziedzinie wydawniczej, a także organizacyjnej, dzięki uzyskaniu sponsorów dla naszej działalności.

Pod koniec 2002 r. Towarzystwo nasze liczyło 502 członków: 216 członków wydziałów, w tym 4 członków honorowych, 286 członków zwyczajnych oraz jednego członka wspierającego (Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej). Zmarło 2 członków wydziałów i 2 członków zwyczajnych.

Dnia 16 I 2002 r. zmarł prof. dr hab. Henryk Szarski, wybitny znawca biologii i zoologii, członek zamiejscowy Wydziału III. Urodził się 13 IX 1912 r. w Krakowie. Tam też ukończył w 1930 r. szkołę średnią, a studia biologiczno-zoologiczne na Uniwersytecie Jagiellońskim w 1935 r. Był następnie asystentem na tej uczelni, na której doktoryzował się w 1937 r. Po przerwie okupacyjnej habilitował się na UJ w 1946 r., a następnie przeszedł na UMK, na którym pracował w latach 1947–1966 jako profesor Katedry Anatomii Porównawczej i Embriologii. W latach 1950–1951 był dziekanem Wydziału Matematyczno-Przyrodniczego, a w latach 1951–1952 – pierwszym dziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi. W latach 1956–1959 był rektorem UMK. W 1966 r. ponownie przeniósł się do Krakowa na UJ, gdzie pełnił funkcję kierownika Katedry Anatomii Porównawczej im. Henryka Hoyera aż do emerytury w 1982 r. W 1985 r. został doktorem honoris causa UMK.

Dorobek naukowy prof. H. Szarskiego był bardzo poważny, ceniony także w skali międzynarodowej. Dlatego został on uhonorowany godnością członka

korespondenta (1965 r.), potem członka rzeczywistego (1970 r.) Polskiej Akademii Nauk; był także członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności (1989 r.) oraz członkiem honorowym kilku organizacji naukowych w Polsce, USA i Francji.

Z Towarzystwem Naukowym w Toruniu był związany jako członek Wydziału III. W latach 1960–1963 pełnił funkcję wiceprezesa, a w latach 1963–1966 – członka Zarządu TNT. Od 1967 r. był członkiem zamiejscowym.

Zmarł 16 I 2002 r. i został pochowany w Krakowie.

Dnia 18 I 2002 r. zmarła prof. Melityna Gromadska, profesor nauk przyrodniczych, członek Wydziału III. Urodziła się 18 II 1919 r. w Rzeczy (woj. Lubelskie). W 1933 r. ukończyła gimnazjum w Krzemieńcu, następnie podjęła studia wyższe na Wydziale Rolniczym USB w Wilnie, które ukończyła w 1939 r. z dyplomem inżyniera rolnictwa. Po wojnie podjęła najpierw pracę jako asystentka w Pracowni Zoologicznej Wydziału Rolniczego na UJ w Krakowie. Od 1947 r. związała się ze środowiskiem toruńskim jako starsza asystentka przy Katedrze Ochrony Przyrody i Ekologii na UMK. W 1949 r. uzyskała stopień doktora w zakresie nauk przyrodniczych i została adiunktem. W 1955 r. uzyskała nominację na docenta, a w 1964 r. została profesorem i kierownikiem Katedry Ochrony Przyrody i Ekologii. W latach 1958–1960 była prodziekanem Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi, a w latach 1959–1961 – dziekanem. W latach 1979–1993 pełniła też funkcję kierownika Ośrodka Badań Biologii Stosowanej w Koniczynie. W 1987 r. przeszła na emeryturę, działała jednak nadal w dydaktyce na UMK. Była członkiem Komitetu Ekologicznego, a także Komitetu Ochrony Roślin PAN, działała też w Lidze Ochrony Przyrody i Międzynarodowym Towarzystwie Ekologicznym. Członkiem zwyczajnym TNT była od 1955 r., a członkiem Wydziału III od 1963 r. W latach 1972–1985 pełniła funkcję przewodniczącej Komisji Rewizyjnej TNT.

Zmarła 18 I 2002 r. w Toruniu, gdzie została pochowana na cmentarzu przy ul. Gałczyńskiego.

Dnia 24 VI 2002 r. zmarł dr Edmund Józefowicz, bibliotekarz uniwersytecki, członek zwyczajny TNT. Urodzony w Tallinie (Estonia) 29 XI 1911 r. Studiował najpierw w Wilnie. Po 1945 r. przebywał w Toruniu, gdzie w 1949 r. uzyskał magisterium z nauk prawnych na UMK. Pracował wiele lat na UMK jako kustosz dyplomowany w Bibliotece Uniwersyteckiej. W 1972 r. uzyskał tytuł doktora nauk prawnych na UMK. Był wicedyrektorem Biblioteki Uniwersyteckiej. Zmarł 24 VI 2002 r. i został pochowany w Toruniu.

Dnia 9 IX 2002 r. zmarł także dr Witold Armon, kustosz Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu, członek zwyczajny TNT. Urodzony 27 VII 1924 r. na

Litwie w Kiejdanach, przez całe życie związany był z problematyką litewsko-polską, specjalizował się zwłaszcza w etnografii, kulturoznawstwie i bibliotekarstwie. Zmarł 9 IX 2002 r. w Toruniu, gdzie został pochowany.

Uczcijmy pamięć wszystkich naszych zmarłych członków chwilą ciszy.

W minionym roku 2002 Towarzystwo nasze dążyło do podtrzymania osiągniętej pozycji wydawniczej i organizacyjnej. Głównymi sponsorami byli nadal Komitet Badań Naukowych i Uniwersytet Mikołaja Kopernika realizujący umowę o wspólnym wydawaniu niektórych pozycji przygotowanych przez pracowników Uczelni. Władze miejskie okazały szczególną i skuteczną pomoc przy realizacji działalności TNT, zwłaszcza przez zawarcie 4 VI 2002 r. porozumienia Zarządu Miasta Torunia z TNT. Przewiduje ono współpracę i podejmowanie uzgodnionych przedsięwzięć badawczych i wydawniczych (zwłaszcza „Historii Torunia” t.3 <1793–1945>) oraz organizowanie zjazdów i konferencji mających na celu pogłębianie znajomości dziejów Torunia i ziem historycznie z nim związanych, wreszcie pomoc w utrzymaniu zabytkowego gmachu Towarzystwa. W rezultacie jego dorobek wydawniczy za rok 2002 jest poważny i osiągnął wysoką liczbę 15 pozycji, obejmujących 268,5 arkuszy wydawniczych.

Wydział I opublikował w serii „Roczników” książkę Jerzego Dygdały *Urzednicy miejscy Torunia 1651–1793. Spisy*, część III. Ukazał się też tom 67, z. 1–4 „Zapisek Historycznych”, a także „Suplement” z bibliografią historii Pomorza i krajów bałtyckich za rok 2000, dzieło Urszuli Zaborskiej. W serii „Fontes” ukazały się indeksy do *Lustracji województw wielkopolskich i kujawskich 1659–1665*. Wydział II wydał kolejny tom – 9 – „Teki Komisji Historii Sztuki” pod redakcją Józefa Poklewskiego. Wydział III ogłosił interesującą pracę Jerzego Makowskiego i Anny Tomczak *Stany wody Wisły w Toruniu w świetle pomiarów z ostatnich dwóch stuleci*. Poza seriami ukazała się pomnikowa *Historia Pomorza*, t. IV, cz. 2 (1850–1918), pod redakcją Stanisława Salmonowicza, jako dzieło zbiorowe sponsorowane przez Instytut Historii PAN oraz uniwersytety w Gdańsku i Toruniu. Ogłoszone też zostały przy współpracy z UMK prace zbiorowe *Inflanty w średniowieczu. Władztwa zakonu krzyżackiego i biskupów*, pod redakcją Mariana Biskupa, a także Wiesława Długokęckiego i Wiesława Sieradzana *Atlas historyczny Malborka*, wydany razem z UMK. Ukazała się też praca Mariana Biskupa *Opera minora* jako wspólna edycja z UMK i Instytutem Historii PAN. Ogłoszony też został kolejny tomik *Rozważania o dialogu polsko-niemieckim* pod redakcją Mariana Kallasa jako pokłosie „Colloquia Torunensia” z 2001 r. Opublikowana również została praca

Jerzego Serczyka *Towarzystwo Naukowe w Toruniu 1975–2000*, zawierająca obfite materiały dotyczące dziejów naszego Towarzystwa. Wydany też został nr 55 „Sprawozdań TNT” za rok 2001, udostępniony już członkom.

Pragnę podziękować wszystkim naszym sponsorom, którzy doprowadzili do zrealizowania druku wszystkich naszych licznych pozycji, na czele z KBN, UMK i władzami miejskimi oraz kilku zakładom pracy naszego miasta. Stanowi to wyraz zaufania dla starej placówki społeczno–naukowej oraz akceptacji naszych edycji, które nadal cieszą się dobrą opinią nie tylko na rynku krajowym, ale i zagranicznym. Serdeczne podziękowanie należy się także Redakcji Naczelnej TNT z prof. Wojciechem Gutowskim i niezmordowanej pani redaktor Bożenie Sołtys oraz pani Iwonie Wąs. Dziękuję także Zakładowi Poligraficzno–Wydawniczemu POZKAL w Inowrocławiu za sprawną publikację naszych prac na wysokim poziomie graficznym.

W minionym roku podjęto nowy grant naukowo–badawczy KBN dotyczący tomu 1 nowszego, zbiorowego ujęcia dziejów zakonu krzyżackiego w Prusach. Trwały też prace nad przygotowaniem tomu 2 „Protokołów Sejmiku Generalnego Prus Królewskich” dla lat 1528–1530, chociaż odczuwalne są tutaj trudności finansowe na skutek niedoceniań tej kopernikowskiej pozycji przez Urząd Marszałkowski Województwa Kujawsko–Pomorskiego.

Towarzystwo nasze uczestniczyło w organizacji Toruńskiego Festiwalu Nauki i Sztuki. W ramach II Festiwalu w końcu kwietnia 2002 r. zorganizowało w siedzibie Towarzystwa dyskusję panelową „Toruń w historii: wczoraj, dziś i jutro”. W połowie września TNT było współuczestnikiem międzynarodowej konferencji historyków Hanzy „Obraz oraz percepcja miasta i społeczeństwa miejskiego w strefie hanzeatyckiej w średniowieczu i wczesnych czasach nowożytnych”. Natomiast 16–18 września było też współorganizatorem ogólnopolskiego I Kongresu Mediewistów Polskich. 16. października zorganizowało spotkanie promocyjne poświęcone „Historii Pomorza”, t. IV, cz. 2 (1850–1918).

W dniach 25–26 X 2002 r. TNT brało udział jako współorganizator w ogólnowojewódzkiej konferencji pod Koronowem nt. „Przyszłość i miejsce wyższych uczelni regionu kujawsko–pomorskiego w świetle integracji z Unią Europejską”. Towarzystwo nasze reprezentował wiceprezes prof. Andrzej Woszczyk.

Dnia 9 listopada TNT współorganizowało w Toruniu spotkanie z serii „Colloquia Torunensia” pt. „Razem w nowej Europie”. Na spotkaniu tym zaprezentowało też swój dorobek drukowany w postaci książeczek poświęconych wszystkim dotychczasowym, kolejnym spotkaniom.

W dniach 9–10 grudnia TNT poprzez Wydział II współorganizowało sesję naukową poświęconą pamięci prof. Jadwigi Puciata–Pawłowskiej w setną rocznicę jej urodzin. Wreszcie w dniach 12–13 grudnia TNT było znaczącym

współorganizatorem uroczystości jubileuszowych 80-lecia urodzin Mariana Biskupa, połączonych z międzynarodową konferencją naukową „Prusy i Inflanty między średniowieczem i nowożytnością. Państwo – Społeczeństwo – Kultura”.

Na rok 2003 planowane jest ukończenie i druk tomu III, cz. 1 (1793–1920) „Historii Torunia” oraz zaawansowanie prac nad ostatnim tomem III, cz. 2 (1920–1945). Podjęte też zostały przez historyków sztuki i historyków prace nad „Bazyliką katedralną św. Janów w Toruniu”, także z uwzględnieniem roli społeczno-kulturalnej tego najpoważniejszego obiektu gotyckiej sztuki sakralnej naszego miasta. Również ta pozycja ukaze się drukiem z wieloma ilustracjami.

Zarząd TNT w 2002 r. nadal wspierał Wojewódzką Bibliotekę Publiczną i Książnicę Kopernikańską (dawniej: Miejską), zwłaszcza poprzez aktywną obecność jego członków w Radzie Naukowej tej instytucji.

Towarzystwo w minionym roku zainstalowało w biurze domenę internetową, która ułatwia informację o TNT, a zwłaszcza o jego wydawnictwach.

W 2002 r. TNT nadal wymieniało swoje publikacje z 201 kontrahentami zagranicznymi i 71 krajowymi. Za granicę wysłano 664 egz. oraz 329 egz. do instytucji krajowych. Od zagranicznych partnerów uzyskano 910 egz., a 311 egz. od instytucji krajowych.

Biblioteka nasza w trwałym depozycie Książnicy Kopernikańskiej pod koniec 2002 r. liczyła 103 118 egz. Biblioteka Podręczna przy ul. Wysokiej liczy 2116 woluminów, a razem ze zbiorem prof. Konrada Górskiego posiadamy 114 000 woluminów.

Pragnę wyrazić serdeczne podziękowanie dla naszej pomniejszonej, a jakże ofiarnej administracji na czele z dyrektorem mgr-em Janem Pronobisem. Dziękuję też całemu Zarządowi, na czele z prof. Andrzejem Woszczykiem, prof. Marianem Kallasem, prof. Mirosławem Nesterowiczem, za harmonijną, owocną współpracę.

WYKŁAD PROF. DR. HAB. JANUSZA JUSTYŃSKIEGO

UNIA EUROPEJSKA WCZORAJ – DZIŚ – JUTRO

Nie taję tego, iż propozycję wygłoszenia wykładu wobec tak szacownego gremium odebrałem jako niezwykle zaszczytną, podobnie zresztą jak nie ukrywam innego faktu, iż mówienie dzisiaj, niemal w przeddzień referendum akcesyjnego na temat integracji, i to w toku stosunkowo krótkiego wykładu, jest zadaniem wysoce ryzykownym. Z konieczności więc dokonać musiałem wyboru arbitralnego, niech jednakże pewnym usprawiedliwieniem będzie to, iż sięgam po problem wysoce kontrowersyjny, aczkolwiek kluczowy dla całego procesu integracji. Jest nim zagadnienie suwerenności.

Integracja europejska miała u swych podstaw przesłanki polityczne, nade wszystko rozwiązanie problemu niemieckiego, przez trwałe włączenie zdolności cywilizacyjnych tego wielkiego narodu do procesu demokratycznej i pokojowej przebudowy; przesłanki społeczne wyrażające się w dążeniu do eliminacji utrwalonych, negatywnych stereotypów sąsiada oraz ekonomiczne, wyrażające przekonania, iż w ramach organizmu obejmującego szereg narodów europejskich możliwe będzie efektywne odbudowanie zniszczonej Europy i nadanie jej trwałego impetu rozwojowego.

Realizacja tego dzieła wymagała jednak uporania się z wieloma fundamentalnymi problemami, w tym zwłaszcza z utrwalonym stereotypem suwerenności. I temu właśnie zagadnieniu chciałbym dzisiaj poświęcić garść refleksji.

W badaniach naukowych, jak również w świadomości społecznej, funkcjonuje odmienne postrzeganie pojęcia i treści suwerenności. W prawie międzynarodowym akcent położony jest na kwestię równości suwerennych podmiotów prawa międzynarodowego, natomiast w prawie konstytucyjnym na podmiotowe uprawnienia państwa, jako członka społeczności międzynarodowej.

Jeszcze inaczej rysuje się to pojęcie w postawach społeczeństw, w tzw. potocznej świadomości. Tu staje się bardzo często wartością samoistną, odwieczną, tożsamą z instynktem samozachowawczym narodu. Gdy w 1997 roku przekazano narodowi polskiemu projekt konstytucji do zatwierdzenia, dodajmy projekt dobry, 47% respondentów wypowiedziało się przeciw niemu, powodowanych hasłami retoryki operującej argumentem utraty suwerenności. Retoryka ta odwoływała się do tych pokładów świadomości historycznej, które ciągle karmione są poczuciem zagrożenia bytu narodowego, ponadstuletnimi zmaganiem o niepodległość, wreszcie kilkoma dekadami ograniczeń ustrojowych, które spychały nas na margines współczesnej cywilizacji. Dla tej części społeczeństwa suwerenność to kategoria stała, równie starożytna jak społeczeństwo zorganizowane w państwo, zasadniczo niezmienna w swej treści. Wszelkie jej ograniczenie stanowi więc zagrożenie dla bytu narodowego, należy więc dać

mu jak najbardziej stanowczy odpór. A jednak postawa ta i jej przesłanki zdają się być z gruntu błędne.

Geneza suwerenności. Literatura starożytności, w szczególności rzymska, dostarcza wielu wspaniałych ujęć miłości ojczyzny, rozbudowuje wzorce obowiązków obywatelskich, a jednocześnie osadza je na kanwie władztwa uniwersalnego, sięgającego aż po „mistyczny związek bogów i ludzi” (stoicy z Seneką i Markiem Aureliuszem). Tu właśnie doktryna ustrojowa wyrażała przekonanie, iż państwo dobrze zorganizowane i sprawne ma uprawnienie do władania innymi społecznościami (Polibiusz i Wergiliusz).

Do końca wieków średnich nie mieliśmy do czynienia z nowożytnym pojmowaniem suwerenności. Gdyby tak bowiem było, zapewne biskup praski Wojciech nie mógłby chrzczyć Prusów, niejaki Gall Anonim nie mógłby opisać początków państwa polskiego, Kopernik studiować w Ferrarze, Padwie i Bolonii, Ostroróg i Modrzewski ze znacznie większymi trudnościami poznawaliby arkana myśli politycznej Zachodu. Ponadto ich dzieła nie ukazywałyby się w Norymberdze, Getyndze czy u innych wydawców świata zachodniego, gdyż język narodowy stanowiłby skuteczną zaporę dla rozprzestrzeniania się idei. Niejaki Osiander nie mógłby zachęcać do lektury *De revolutionibus* za pomocą nieco wątpliwego argumentu, iż przedstawiając swą teorię astronom z Fromborka „zapewne żartuje”! Tak świat nauki i polityki/dworu łączyła łacina i nie trzeba było tysięcy tłumaczy, którzy by przekładali perły literatury europejskiej na języki narodowe.

Szanowni Państwo,

Dopiero wiek XVI sprzyjał uformowaniu się fenomenu nowożytnej konstrukcji suwerenności. Rodzi się ona w tyglu wojen religijnych we Francji, a jej autorem jest Jean Bodin, zwany z łacińska Bodinusem. W swym dziele *De Republica Libri Sex* zdefiniował władzę suwerenną jako najwyższą wobec obywateli i poddanych, tudzież nie związaną prawami władzą (*Maiestas est summa in cives ac subditos, legibusque soluta potestas*). Władza monarchy jest *Dei gratia*. Jest to władza stała i niepodzielna (odrzucone zostają więc wszelkie konstrukcje ustroju mieszanego, tak bardzo cenione w starożytności i średniowieczu). Do jej atrybutów należy stanowienie i zmienianie prawa, wypowiedanie wojen i zawieranie pokoju, mianowanie i odwoływanie urzędników, nakładanie ciężarów publicznych (po konsultacji ze Stanami Generalnymi) itp. itd. Tak oto zarysowany został nowożytny kształt suwerenności w rozumieniu doktryny monarchii absolutnej. Tu lud czy naród jest wyłącznie przedmiotem suwerenności, jedynym podmiotem jest władca, a jego uprawnienia są *Dei gratia*.

Kolejne stulecia przesuwają źródło suwerenności na lud. Doktryna praw natury, amerykańska Deklaracja Niepodległości (4 lipca 1776 r.), Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela (26 sierpnia 1789 r.) stwierdzają, iż jedynym źród-

dłem suwerenności jest lud i nikt nie dysponuje żadnymi uprawnieniami, które nie wynikałyby z jego upoważnienia.

Wiek XIX zmienia to postrzeganie. Klęska Napoleona łączy się z tryumfem legitymizmu monarchicznego, ten zaś rewitalizuje doktrynę suwerenności monarchicznej i, co więcej, doktrynie tej nadaje wymiar totalny. Jeden z czołowych przedstawicieli idealizmu niemieckiego – J.G. Fichte – w końcowych latach swego życia, w pracy *Zamknięte państwo handlowe*, bronił poglądu, iż do praw państwa należy totalna kontrola towarów, osób i idei. Filozoficzne podstawy państwa – absolutu tworzy niemal równocześnie G.F.W. Hegel. W tym też czasie ugruntowywały się techniczne bariery kontrolne na granicach. Z czasem, sporadycznie rozrzucone strażnice, usytuowane w newralgicznych punktach (przeprawach rzecznych, wąwozach granicznych, portach), połączono linią ciągłą i umocniono siecią fortyfikacji. To wtedy właśnie powstają forty w Modlinie, Warszawie, Przemyślu, a także – nieco później – w Toruniu. Wtedy również powstają umocnienia w rejonie Alzacji i Lotaryngii itd., itp.

Totalna konfrontacja ras (realizowana na forum kolonialnym pod przykrywką niesienia misji cywilizacyjnej), narodów i klas (przede wszystkim w Europie), eksploatuje do cna doktrynę suwerenności, która do II wojny światowej włada umysłami i praktyką polityczną wszystkich państw świata. Jednakże osiągnąwszy apogeum, poprzez traumę wojny, spogląda zarazem na swój głęboki kryzys.

Już w początkowej fazie II wojny światowej coraz częstsze jest przekonanie, iż świat, zwłaszcza Europa suwerennych państw, w tradycyjnym tego słowa znaczeniu, już się przeżył.

Geneza integracji europejskiej. Konstrukcja Europy sfederalizowanej, która na zawsze odrzuci widmo wojny, coraz wyraźniej włada umysłami wybitnych Europejczyków. Schuman, Monnet, Gaspari, Brugmans, Churchill, Adenauer, także Lasok, to wybitni jej eksponenci. Dla wielu z nich był to nade wszystko sposób na trwałe rozwiązanie problemu niemieckiego. Pomysł, aby naród ten przesiedlić w rejon Afryki Równikowej czy też na Madagaskar, odrzucono jako absurdalne. Nie zaakceptowano także projektu przekształcenia Niemiec w kraj rolniczy, całkowicie pozbawiony przemysłu. Podjęto natomiast, przy wsparciu części elity intelektualnej tego społeczeństwa, program budowy Niemiec demokratycznych, zintegrowanych z Europą, wykorzystujących swój potencjał cywilizacyjny dla dobra Europy.

Realizacja projektów federalistycznych zderzała się coraz bardziej ze skomplikowanymi realiami Europy powojennej. Ich podstawowym komponentem był podział na blok komunistyczny i kapitalistyczny i ich militarna konfrontacja. Rzecz jasna ograniczało to przestrzeń procesów integracyjnych do Europy Zachodniej, a zarazem wyznaczało cele polityczne, wśród nich obronę demokracji i wolnego rynku. Traktaty EWWiS (1952), EWG i Euratomu (1958) nie

eksponują już tak frontalnie idei federalistycznej, niemniej jednak bronią podstawowych celów wyśnionego wcześniej projektu jedności europejskiej. Rodzi się stopniowo to, co Lasok określa jako *mirabile quidam monstrum*, która, jak dodaje, pochłonie zapewne państwa suwerenne.

Nowe horyzonty. Wspólnoty europejskie kształtują nowy porządek prawny w systemie prawa międzynarodowego, na korzyść którego państwa ograniczyły swoje prawa suwerenne, który obejmuje nie tylko państwa, ale także ich obywateli. Tak więc w oparciu o prawa Wspólnot obywatele mogą dochodzić roszczeń od swych państw, wychodząc poza ramy suwerennych instytucji własnego państwa. Stan ten znalazł odzwierciedlenie w orzeczeniu Trybunału Sprawiedliwości w Sprawie van Gend, Costa v. ENEL i innych. Zasadnicza zmiana wiąże się z tym, iż w świetle tych orzeczeń obywatele zyskują prawa suwerenne na równi z Państwami Członkowskimi Wspólnot.

Prawo wspólnotowe dzieli się zazwyczaj na prawo pierwotne (traktaty, układy stowarzyszeniowe i akcesyjne, konwencje międzynarodowe zawierane przez Wspólnoty) i prawo wtórne (rozporządzenia, dyrektywy, decyzje). Na mocy traktatów prawo wtórne staje się częścią wewnętrznego porządku prawnego Państw Członkowskich, można bowiem stwierdzić, iż Europa integrowana jest przez więzy prawne, to swoista unia prawa. To dzięki prawom funkcjonują cztery wolności (swoboda przekraczania granic przez towary, osoby, usługi i kapitał), zasady konkurencji, polityki wspólnotowe. Całokształt tych regulacji tworzy wspólnotowe *acquis communautaire* – porządek prawny Wspólnoty, to zarazem, bez czego współczesna Europa nie byłaby w stanie żyć. Jak powiedział Lord Plum, podczas sesji z okazji pięćdziesięciolecia Deklaracji Schumana, 9 maja 2000 roku, przywróćmy choć na jeden dzień Europę z dawnymi wymogami granicznymi, kolejkami, mitręgą biurokratyczną itd., a natychmiast wszyscy eurosceptycy zatęsknią za Europą, którą dzisiaj z takim mozołem i z poważnymi ich oporami budujemy.

Zmienia się także podejście Europejczyków do zakorzenionych stereotypów. Kiedyś spacerowałem nad Renem ze starszym już Niemcem. Patrząc na drugi, francuski brzeg rzeki wspominał, jak przed laty, jako małe dziecko (był bodaj rok 1932), spacerował tam ze swoim dziadkiem. Ten ostrzegwał go, że ludzie postrzegani po drugiej stronie rzeki to jego naturalni wrogowie, czyhający tylko na chwilę słabości, aby go unicestwić. Co z tych stereotypów pozostało – bardzo, ale to bardzo niewiele. Dawne uprzedzenia przewodnicy grup turystycznych przenoszą obecnie do sfery anegdoty.

Wielka Brytania postrzegana bywa jako ostoja eurosceptycyzmu, a przecież to nie kto inny jak premier tego kraju Tony Blair, podczas otwarcia Centrum Europejskiego w Birmingham, stwierdził, iż w jego przekonaniu, „suwerenność oznacza efektywność ekonomiczną, efektywność w zwalczaniu przestępczości raczej, aniżeli zdolność podejmowania decyzji administracyjnych”.

Znacznie dalej idzie uczony belgijski Le Roy, który stwierdza, iż „miejscem, w którym należy złożyć suwerenność, jest historia prawa[...] Niemniej jednak – kontynuuje uczony – suwerenność miała swój czas historyczny. Teraz jednak, na przełomie tysiącleci, jej miejsce jest w muzeum instytucji dawnego porządku (l'ancien régime). Tam będzie mogła spoczywać w pokoju”. Zapewne wielu z nas uzna ten pogląd za zbyt skrajny, dopiero bowiem historia dokona wyboru między Ojczyzną Europą a Europą Ojczyzn, niemniej jednak już dzisiaj stwierdzić można, iż suwerenność jest kategorią historycznie zmienną, a w przeszłości stawała się niejednokrotnie przykrywką dla obskurantkich idei i równie obskurantkich działań. Nową wartością integrującą się Europy jest współzależność.

Współczesna Europa to Europa szacunku dla dziedzictwa historycznego poszczególnych narodów, postrzegająca swoje bogactwo w różnorodności; Europa szacunku dla praw człowieka i podmiotowych uprawnień jednostki, Europa wielkich możliwości, dostrzegająca w historycznym poszerzeniu na Wschód swoją olbrzymią szansę. Jestem głęboko przekonany, iż jest to także nasza, największa od kilku stuleci, szansa.

PROTOKÓŁ

DOROCZNEGO WALNEGO ZGROMADZENIA CZŁONKÓW

TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

W DNIU 24 LUTEGO 2003 ROKU

Porządek obrad

Część I – publiczna

1. Zagajenie i omówienie działalności Towarzystwa w 2002 r. – prof. dr h.c. Marian Biskup, prezes TNT.
2. Publiczny wykład naukowy – prof. dr hab. Janusz Justyński „Wpływ procesu integracji europejskiej na ewolucję współczesnego rozumienia suwerenności”.

Ad 1. Obrady otworzył prezes TNT, prof. dr h. c. Marian Biskup. Przywitał wszystkich zgromadzonych członków Towarzystwa Naukowego oraz przybyłych gości. Prof. M. Biskup przedstawił zmiany w stanie liczbowym Towarzystwa, ponadto zaprezentował sylwetki członków TNT zmarłych w 2002 r. Ich pamięć uczczono minutą ciszy. W dalszej kolejności prezes omówił działalność Towarzystwa w poprzednim roku, podziękował wszystkim sponsorom oraz

pracownikom TNT. Osobne podziękowania skierował do Zarządu, podkreślając jego pracę i ofiarność.

Ad 2. Prof. dr hab. Janusz Justyński wygłosił bardzo interesujący wykład na temat: „Wpływu procesu integracji europejskiej na ewolucję współczesnego rozumienia suwerenności”.

Część II – administracyjna

3. Wybór Prezydium Zgromadzenia.
4. Przyjęcie protokołu z poprzedniego Walnego Zgromadzenia.
5. Sprawozdanie Zarządu za rok 2002.
6. Sprawozdanie Komisji Rewizyjnej.
7. Dyskusja nad sprawozdaniami i podjęcie uchwały w sprawie absolutorium dla Zarządu.
8. Wybór członków wydziałów i ogłoszenie nazwisk nowych członków zwyczajnych.
9. Ustalenie wysokości składek członkowskich na rok 2003.
10. Wolne wnioski i zakończenie.

Ad 3. Zgodnie z programem dokonano wyboru Prezydium Zgromadzenia: przewodniczącego i sekretarza. Prof. M. Biskup przedstawił kandydatury: prof. dra hab. Wiesława Langa na przewodniczącego Prezydium oraz mgr Agnieszki Laskowskiej na sekretarza. W głosowaniu jawnym jednogłośnie wybrano zaprezentowane osoby.

Ad 4. W głosowaniu jawnym jednomyślnie przyjęto protokół z poprzedniego Walnego Zgromadzenia, które odbyło się 25 lutego 2002 r.

Ad 5. Prof. dr hab. Marian Kallas, w zastępstwie prof. dra hab. Mirosława Nesterowicza, przedstawił sprawozdanie z działalności Zarządu za 2002 rok. Zwrócił uwagę na pogłębiające się trudności finansowe, utrudniające funkcjonowanie Towarzystwa. Przedstawił przychody finansowe w roku 2002 w wysokości 398 500 zł i wskazał ich źródła (ze sprzedaży – 90 tys. zł; ze składek członkowskich – 2,5 tys. zł; pozostałe źródła – 306 tys. zł). Przeanalizował też wydatki, które zamknęły się kwotą 363 887 zł. Wydatki obejmowały głównie: wynagrodzenia należne na podstawie umów o pracę, umów zlecenia, honoraria autorskie, należności za świadczone usługi oraz podatki i opłaty wynikające z bieżącej eksploatacji pomieszczeń. Prof. Kallas poinformował także, że TNT posiada w banku kwotę 147 tys. 17 zł, natomiast w kasie TNT znajduje się 257 zł.

Ad 6. Prof. dr Krystyna Kamińska odczytała sprawozdanie Komisji Rewizyjnej, w którym przedstawiła działalność wydawniczą TNT w 2002 r., aktualną sytuację finansową oraz kadrową, a także odnotowała fakt przyjęcia nowych członków. Prof. K. Kamińska zaprezentowała strukturę przychodów i wydatków korespondującą z analizą dokonaną przez prof. M. Kallasa. Zwróciła uwa-

gę na to, jak znaczącą pozycję wśród przychodów TNT stanowią środki pochodzące z dofinansowania jego działalności przez: Komitet Badań Naukowych, Urząd Miasta Torunia, Uniwersytet Mikołaja Kopernika oraz firmy toruńskie. Wskazała na to, że największe wydatki wiążą się z prowadzoną przez Towarzystwo działalnością wydawniczą. W 2002 r. wydano sześć pozycji książkowych. Plany obejmowały 268 arkuszy, ale nie udało się w poprzednim roku wydać wszystkich arkuszy. Do zrealizowania w 2003 r. pozostały jeszcze 134 arkusze. Znajdują się one w trakcie prac wydawniczych, które powinny zostać zakończone w marcu bieżącego roku. Potwierdziła również fakt, że na rachunku TNT znajduje się kwota 147 tys. 17 zł. Lokata ta zostanie jednak zlikwidowana, ponieważ nastąpiło znaczne zmniejszenie środków finansowych Towarzystwa, a kroki podejmowane przez Zarząd w celu polepszenia sytuacji finansowej nie przyniosły oczekiwanych rezultatów. Na dzień 31 grudnia 2002 r. Towarzystwo liczyło 502 członków. Stan ten powiększył się o trzy osoby w stosunku do roku poprzedniego. Prof. K. Kamińska w imieniu Komisji Rewizyjnej oceniła pozytywnie działalność Zarządu w roku 2002 i w ostatnim punkcie sprawozdania wniosła o udzielenie Zarządowi absolutorium za 2002 r.

Ad 7. Przewodniczący Zgromadzenia zapytał, czy ktoś z zebranych członków chciałby zabrać głos w sprawach objętych treścią sprawozdań Zarządu i Komisji Rewizyjnej. Nie zostały zgłoszone żadne wnioski, w związku z czym Przewodniczący zaproponował przystąpienie do głosowania nad udzieleniem absolutorium Zarządowi. W jawnym głosowaniu, jednomyślnie, uczestnicy udzielili Zarządowi absolutorium.

Ad 8. Przewodniczący Zgromadzenia poinformował zebranych, że punkt ósmy porządku obrad stał się bezprzedmiotowy, ponieważ nie zostali zgłoszeni kandydaci na członków wydziałów.

Ad 9. Członek Zarządu prof. M. Kallas zaproponował, aby utrzymać wysokość składek członkowskich na dotychczasowym poziomie, tj. 40 zł dla członków wydziałów oraz 20 zł dla członków zwyczajnych. Prof. E. Ochendowski zgłosił wniosek, aby przyjąć uchwałę, w której ustali się wysokość składek członkowskich na czas nieokreślony i tym samym uniknie się konieczności corocznego rozważania tego problemu. Następnie zabrał głos prof. W. Lang, który stwierdził, że Walne Zgromadzenie odbywa się tylko raz w roku, a podjęcie uchwały zgodnej z proponowanym wnioskiem i tak nie zapobiegnie jej corocznemu aktualizowaniu, jeżeli zajdzie taka potrzeba. Stanowisko prof. W. Langa spotkało się z aprobatą zebranych, w związku z czym prof. E. Ochendowski wycofał wniosek. Uczestnicy Zgromadzenia jednogłośnie zaakceptowali wniosek prof. M. Kallasa, aby składki w 2003 r. były w takiej samej wysokości jak w roku poprzednim.

Ad 10. W ramach wolnych wniosków prof. W. Lang zaproponował, aby rozszerzyć działalność Towarzystwa poprzez organizowanie zebrań naukowych w

ramach poszczególnych wydziałów. Wniosek ten nie został poddany pod głosowanie. Natomiast dr Andrzej Bogucki zgłosił wniosek, aby wystąpić do toruńskich posłów z memoriałem zobowiązującym ich do zainicjowania zmian w zarządzeniu Ministra Finansów z 1990 r. pozwalających na finansowanie z budżetu Skarbu Państwa organizacji społecznych prowadzących działalność naukową.

Przewodniczący Zgromadzenia prof. dr hab. Wiesław Lang podziękował uczestnikom Zgromadzenia za udział, Zarządowi życzył owocnej i pełnej sukcesów pracy w roku bieżącym. Na tym zakończyło się Walne Zgromadzenie Sprawozdawcze Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Sekretarz Walnego Zgromadzenia

Przewodniczący Walnego Zgromadzenia

(-) *Mgr Agnieszka Laskowska*

(-) *Prof. dr hab. Wiesław Lang*

SPRAWOZDANIE

Z CZYNNOŚCI TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

ZA ROK 2002

I. Członkowie

Na koniec 2002 r. Towarzystwo Naukowe w Toruniu liczyło 502 członków, w tym 216 członków wydziałów i 286 członków zwyczajnych oraz jednego członka wspierającego – Fundację na Rzecz Nauki Polskiej. Czterech członków miało tytuł członka honorowego. Przyjęto w poczet członków zwyczajnych 24 osoby. Zmarło w 2002 r. 2 członków wydziałów i 2 członków zwyczajnych. Skreślono z listy członków 1 osobę na własne życzenie.

Skład ilościowy wydziałów	Członkowie		
	miejscowi	zamiejscowi	razem
Wydział I – Nauk Historycznych	48	14	62
Wydział II – Filologiczno-Filozoficzny	41	5	46
Wydział III – Matematyczno-Przyrodniczy	61	9	70
Wydział IV – Nauk Prawnych, Społecznych i Ekonomicznych	34	4	38
Razem:	184	32	216

II. Walne Zgromadzenie

Dnia 24 II 2003 r. odbyło się doroczne Walne Zgromadzenie członków Towarzystwa Naukowego w Toruniu, na którym dokonano oceny działalności Towarzystwa w roku 2002 r.

III. Komisja Rewizyjna

W 2002 r. Komisja Rewizyjna działała w następującym składzie: prof. dr hab. Bogumił Brzeziński, prof. dr hab. Krystyna Kamińska, prof. dr hab. Andrzej Radziwiński. Komisja odbyła posiedzenie w dniu 27 II 2003 r., na którym dokonała przewidzianej statutem kontroli działalności merytorycznej i finansowej Towarzystwa w okresie od I I 2002 r. do 31 XII 2002 r.

IV. Zarząd TNT

Rok 2002 był drugim rokiem pracy Zarządu w kadencji 2001–2003. Zarząd działał w następującym składzie: prof. dr h.c. Marian Biskup – prezes, prof. dr hab. Andrzej Woszczyk – wiceprezes, prof. dr hab. Marian Kallas – sekretarz generalny, prof. dr hab. Mirosław Nesterowicz – skarbnik, prof. dr hab. Wojciech Gutowski – redaktor naczelny, prof. dr hab. Stefan Cackowski – przewodniczący Wydziału I, prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki – przewodniczący Wydziału II, prof. dr hab. Gabriel Wójcik – przewodniczący Wydziału III, prof. dr hab. Kazimierz Lubiński – przewodniczący Wydziału IV oraz prof. dr hab. Kazimierz Maliszewski, prof. dr hab. Czesław Łapicz i prof. dr hab. Władysław Niewiarowski – członkowie.

W okresie sprawozdawczym Zarząd odbył trzy posiedzenia, podczas których omawiano najważniejsze sprawy Towarzystwa, dotyczące zarówno planowania i realizacji zadań statutowych, jak i bieżących problemów finansowych i organizacyjnych:

11 stycznia – omawiano stan przygotowań do Walnego Zgromadzenia Członków TNT, które odbędzie się 24 lutego 2003 r. Wykład publiczny w trakcie tego Zgromadzenia wygłosi prof. dr hab. nauk med. Waldemar Jędrzejczyk na temat chirurgii w XXI wieku.

14 czerwca – omawiano zadania Towarzystwa wynikające z podpisanego w dniu 4 VI porozumienia o współpracy między Towarzystwem Naukowym w Toruniu i Zarządem Miasta Torunia. Oceniono także udział TNT w toruńskim Festiwalu Nauki i Sztuki. Przeanalizowano sytuację finansową oraz stan wykonania planu wydawniczego.

15 listopada – dokonano podsumowania ważniejszych imprez naukowych, których współorganizatorem było Towarzystwo: I Kongresu Mediewistów Pol-

skich, III konferencji z cyklu „Toruńskie colloquia historyków Hanzy”, a także spotkania z cyklu „Colloquia Torunensia” pt. „Razem w nowej Europie”.

V. Redakcja Naczelna Wydawnictw TNT

W skład Redakcji Naczelnej wchodziło: prof. dr hab. Wojciech Gutowski – redaktor naczelny, prof. dr hab. Antoni Czacharowski, prof. dr hab. Kazimierz Maliszewski – przedstawiciele Wydziału I, prof. dr hab. Jerzy Speina, prof. dr hab. Witold Wróblewski – przedstawiciele Wydziału II, prof. dr hab. Daniela Szymańska – przedstawiciel Wydziału III, prof. dr hab. Andrzej Borodo – przedstawiciel Wydziału IV.

VI. Wydziały

Wydział I – Nauk Historycznych. Przewodniczącą Wydziału była doc. dr Karola Ciesielska, zastępcą prof. dr hab. Szczepan Wierzchosławski, sekretarzem dr hab. Krzysztof Mikulski. Wydział odbył dwa posiedzenia naukowe: 22 IV – prof. dr hab. Piotr Hübner wygłosił referat pt. „Rola tradycji w polskich towarzystwach naukowych ogólnych”; 2 XII – dr Andrzej Mycio omówił pracę pt. „Zadłużenie hipoteczne i obrót nieruchomościami w Starym Mieście Torunia w 1. poł. XVII wieku”. 2 XII odbyło się też zebranie administracyjne Wydziału, na którym przyjęto pracę dr. Mycia do publikacji w Rocznikach TNT.

1. Komisja Historyczna czasowo zawiesiła swoją działalność.

2. Komitet Redakcyjny „Fontes”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Janusz Tandecki, członkami: prof. dr hab. Jerzy Dygdała i prof. dr hab. Ryszard Kozłowski. W serii „Fontes” ukazały się: *Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1659–1665. Indeksy do cz. I i II*. Opracował Maciej Gołębowski przy współpracy Ireneusza Czarciańskiego.

3. Komitet Redakcyjny „Roczników TNT”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Antoni Czacharowski, członkami: prof. dr hab. Jacek Staszewski i prof. dr hab. Mieczysław Wojciechowski. W serii „Roczników Towarzystwa Naukowego w Toruniu” ukazała się w 2002 r. praca Jerzego Dygdały *Urzednicy miejscy Torunia 1651–1793*.

4. Komitet Redakcyjny „Prac Archeologicznych” pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Andrzeja Koli. Członkami byli: prof. dr hab. Jadwiga Chudziakowa, prof. dr hab. Krystyna Przewoźna i prof. dr hab. Jerzy Olczak.

5. Komitet Redakcyjny „Zapisek Historycznych”. Przewodniczącym był prof. dr Marian Biskup, sekretarzem dr Przemysław Olstowski, a członkami: prof. dr hab. Stefan Cackowski, doc. dr Karola Ciesielska, prof. dr hab. Antoni Czacharowski, dr hab. Bogusław Dybaś, prof. dr hab. Jerzy Dygdała, prof. dr hab. Kazimierz Wajda, prof. dr hab. Mieczysław Wojciechowski. W 2002 r.

ukazały się następujące numery „Zapisek Historycznych”: t. 67, z. 1, 2, 3–4 oraz suplement – „Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku za rok 2000”. Odbyły się dwa posiedzenia Komitetu.

Wydział II – Filologiczno-Filozoficzny. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Zygmunt Kruszelnicki, zastępcą prof. dr hab. Teresa Friedelówna, a sekretarzem prof. dr hab. Zofia Mocarska-Tycowa. Wydział odbył jedno posiedzenie administracyjne.

1. Komisja Filologiczna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Jerzy Smulski, sekretarzem dr Marek Wiśniewski. Odbyły się dwa posiedzenia naukowe: 30 I – dr Radosław Sioma wygłosił referat „O tzw. semantycznej przezroczystości poezji Zbigniewa Herberta”, 13 III – dr hab. Aleksander Madyda wygłosił referat pt. „Stanisława Vincenza antropologia kultury huculskiej”.

2. Komisja Filozoficzna. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Włodzimierz Tyburski, sekretarzem mgr Mirosław Michalski.

3. Komisja Historii Sztuki i Konserwatorstwa. Przewodniczącym Komisji był prof. dr hab. Józef Poklewski, a sekretarzem dr Michał Woźniak. Komisja odbyła cztery posiedzenia naukowe: 5 IV – mgr Marta Smolińska-Byczuk przedstawiła referat „Portrety młodego Mehoffera”, 24 V – dr Liliana Krantz-Domasłowska wygłosiła referat pt. „Dwa miasta – dwa kościoły”. Komisja, w ramach spotkań historyków sztuki i konserwatorów, zapoznała się również z ostatnio zakończonymi i aktualnie prowadzonymi realizacjami konserwatorskimi w Toruniu. 10 V oceniła prace konserwatorskie w toruńskich kamienicach. Problemy konserwatorskie przedstawiali autorzy prac; moderatorem prezentacji był mgr Zbigniew Nawrocki. Omówiono także zagadnienia konserwatorskie toruńskiej katedry. 9–10 XII odbyła się sesja naukowa poświęcona pamięci profesor Jadwigi Puciata-Pawłowskiej w setną rocznicę urodzin. Komisja była współorganizatorem tej sesji. 16 XII – omówiono sprawy wydawnicze, w tym koncepcję wydania materiałów powyższej sesji jako X tomu Teki Komisji Historii Sztuki TNT, pod red. prof. dr. hab. Józefa Poklewskiego.

4. Komisja Bibliografii i Bibliotekoznawstwa. Przewodniczącą Komisji była prof. dr hab. Bronisława Woźniczka-Paruzel, sekretarzem zaś mgr Urszula Zaborska. Komisja odbyła posiedzenie naukowe 26 XI, na którym mgr Tomasz Kruszewski przedstawił referat pt. „Rola książki w procesie rehabilitacji osób uzależnionych od narkotyków”.

5. Komitet Redakcyjny „Prac Wydziału Filologiczno-Filozoficznego”. Przewodniczącym Komitetu był prof. dr hab. Marian Szarmach, a członkami: prof. dr hab. Leon Gumański, prof. dr hab. Krystyna Jakowska, prof. dr hab. Krystyna Kallas, prof. dr hab. Aleksander Szwedek i dr Michał Woźniak.

Wydział III – Matematyczno–Przyrodniczy. Przewodniczącym Wydziału był prof. dr hab. Gabriel Wójcik, a sekretarzem prof. dr hab. Lech Jacuński. Wydział odbył jedno posiedzenie naukowe i administracyjne w dniu 12 XII, na którym przyjęte zostały sprawozdania z działalności komisji wydziałowych i Komitetu Redakcyjnego „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”.

1. Komisja Astronomiczna – działalność zawieszona.

2. Komisja Geograficzno–Geologiczna pracowała pod kierunkiem prof. dr hab. Leona Andrzejewskiego, sekretarzem był dr Roman Rudnicki. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe: 27 XI, na którym dr Jacek Szymański przedstawił wyniki swojej pracy doktorskiej pt. „Zapis litofacjalny powodzi w aluwkach pozakorytowych Wisły w okolicy Torunia”.

3. Komisja Nauk Medycznych. Przewodniczącym był prof. dr hab. Waldemar Jędrzejczyk, zastępcą dr nauk med. Lech Bieganowski, a sekretarzem dr nauk med. Grzegorz Jarczyk. Odbyły się dwa posiedzenia naukowe (23 X, 6 XII), na których wygłoszono pięć referatów, oraz trzy posiedzenia administracyjne (22 I, 23 IV, 26 X). Zorganizowano również konferencję (18 V 2002 r.) poświęconą 30–leciu Oddziału i Kliniki Chirurgii Wojewódzkiego Szpitala Zespołonego w Toruniu, na której wygłoszono cztery referaty.

4. Komitet Redakcyjny „Studia Societatis Scientiarum Torunensis”. Przewodniczącą Komitetu była prof. dr hab. Daniela Szymańska. Komitet odbył w 2002 r. jedno posiedzenie (27 IX).

Wydział IV – Nauk Prawnych, Społecznych i Ekonomicznych. Wydział pracował pod kierunkiem prof. dra hab. Kazimierza Lubińskiego. Zastępcą był prof. dr hab. Zbigniew Witkowski, sekretarzem zaś prof. dr hab. Krystyna Kamińska.

1. Komitet Redakcyjny „Studia Iuridica”. Przewodniczącym był prof. dr hab. Jan Głuchowski, a członkami: prof. dr hab. Marian Kallas i prof. dr hab. Eugeniusz Ochendowski.

2. Komisja Ekonomiczna pracowała pod kierunkiem prof. dra hab. Wojciecha Kosiedowskiego. Sekretarzem była dr Maria Marszałkowska. Komisja odbyła jedno posiedzenie naukowe – 10 IV, na którym dr Wiktor N. Tamaszewicz (Białoruś) wygłosił referat pt. „Społeczno–ekonomiczne następstwa dwóch rosyjskich rewolucji”. Odbyło się też jedno posiedzenie administracyjne – 15 XII.

VII. Konferencje naukowe i popularyzacja nauki

27 IV – I Toruński Festiwal Nauki i Sztuki. Dyskusja panelowa pt. „Toruń w historii: wczoraj, dziś i jutro”.

11–15 IX Toruńskie Spotkania Historyków Hanzy pt. „Obraz oraz percepcja miasta i społeczeństwa miejskiego w strefie hanzeatyckiej w średniowieczu i wczesnych czasach nowożytnych” (TNT współorganizatorem).

16–18 IX – I Kongres Mediewistów Polskich (TNT współorganizatorem).

16 X – Prezentacja wydanego przez Towarzystwo Naukowe w Toruniu tomu IV „Historii Pomorza” (1850–1918), cz. 2: Polityka i kultura.

25–26 X – Konferencja władz uczelni państwowych i niepaństwowych regionu kujawsko–pomorskiego pt. „Przyszłość i miejsce wyższych uczelni regionu kujawsko–pomorskiego w świetle integracji z Unią Europejską” (TNT współorganizatorem).

9 XI – Toruńskie Spotkania z cyklu „Colloquia Torunensia” pt. „Razem w Nowej Europie” (TNT współorganizatorem).

9–10 XII – Sesja naukowa poświęcona pamięci prof. Jadwigi Puciata–Pawłowskiej w setną rocznicę urodzin (TNT współorganizatorem).

12 XII – Uroczystości jubileuszowe z okazji osiemdziesiątej rocznicy urodzin prof. dr. h. c. Mariana Biskupa.

12–13 XII – Konferencja naukowa pt. „Prusy i Inflanty między średniowieczem i nowożytnością. Państwo–Społeczeństwo–Kultura” (TNT współorganizatorem).

VIII. Krajowa i zagraniczna wymiana wydawnictw

	2001	2002
1. Liczba krajów, z którymi prowadzona jest wymiana wydawnictw	35	33
2. Liczba kontrahentów wymiany zagranicznej	204	204
3. Liczba kontrahentów wymiany krajowej	71	71
4. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom zagranicznym	563	669
5. Liczba egzemplarzy wydawnictw TNT wysłana kontrahentom krajowym	288	311
6. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji zagranicznych	842	910
7. Liczba egzemplarzy otrzymanych od instytucji krajowych	285	300

IX. Sprzedaż wydawnictw

W 2002 r. Towarzystwo uzyskało ze sprzedaży wydawnictw własnych 41 100 zł. Wydawnictwa TNT można było nabyć w siedzibie Towarzystwa przy ul. Wysokiej 16, w toruńskich księgarniach o profilu naukowym oraz w niektórych księgarniach w Warszawie, Gdańsku, Poznaniu i Krakowie. Sprze-

daż pozycji popularnonaukowych prowadziły także i inne księgarnie toruńskie, Ośrodek Informacji Turystycznej i PTTK.

X. Zbiory archiwalne i muzealne TNT

Zbiory akt i dokumentów TNT oraz materiały archiwalne przekazane Towarzystwu przez różne osoby tworzą oddzielny depozyt i zespół w Archiwum Państwowym w Toruniu. Fragmenty zbiorów archiwalnych znajdują się również w Książnicy Miejskiej w Toruniu. Akta przechowywane są też w archiwum własnym TNT. Pozostałości dawnych zbiorów muzealnych, gromadzonych od początku istnienia Towarzystwa i eksponowanych w okresie zaboru pruskiego w siedzibie TNT przy ul. Wysokiej, znajdują się obecnie w depozycie w Muzeum Okręgowym w Toruniu. Na zbiory te składają się:

- malarstwo, rzeźba, rzemiosło artystyczne, militaria, meble i inne przedmioty zabytkowe – 183 eksponaty,
- obiekty archeologiczne – 574 eksponaty,
- stare grafiki w różnych technikach (w większości z darów W. Amrogowicza) – 345 pozycji,
- obiekty numizmatyczne – 2919 pozycji.

XI. Biblioteka Towarzystwa Naukowego

W 2002 r. Towarzystwo Naukowe przekazało do swojego księgozbioru, znajdującego się w Książnicy Miejskiej, 1221 woluminów z wymiany, zakupów, darów i wydawnictw własnych. Księgozbiór ten liczył na koniec roku 103 118 woluminów. W bibliotece podręcznej TNT znajdowało się 2116 pozycji. Księgozbiór prof. dra Konrada Górskiego obejmował 11 065 książek. Łącznie zbiory Towarzystwa liczą 116 299 pozycji.

XII. Pracownicy

W dniu 31 XII 2002 r. skład pracowników etatowych TNT był następujący:
mgr Jan Pronobis – dyrektor Biura
Krystyna Jaworska – główna księgowa (niepełny etat)
mgr Bożena Sołtys – kierownik Redakcji.

Sekretarz Generalny TNT

Prezes TNT

(-) *Prof. dr hab. Marian Kallas*

(-) *Prof. dr h.c. Marian Biskup*

SPRAWOZDANIE
Z GOSPODARKI FINANSOWEJ TOWARZYSTWA NAUKOWEGO
W TORUNIU ZA ROK 2002

Przychody A+B+C		409 555,90
A. Przychody ze sprzedaży:		89 803,90
– sprzedaż wydawnictw	41 163,90	
– sprzedaż fotogramów	500,00	
– wynajem pomieszczeń	36 060,00	
– wynajem sali kolumnowej	11 450,00	
– wynajem pokoju gościnnego	630,00	
B. Przychody finansowe:		13 667,00
1. Wpłaty składek członkowskich	2 534,00	
2. Fundacja na Rzecz Nauki Polskiej	5 000,00	
3. Odsetki od lokat terminowych	6 133,00	
C. Pozostałe przychody:		306 085,00
1. Komitet Badań Naukowych Warszawa, dofinansowanie na wydanie drukiem:		136 500,00
– Zapiski Historyczne t. 67, z. 1–4	44 000,00	
– Atlas historyczny Malborka	3 650,00	
– Urzędnicy miejscy Torunia. Spisy Część III, lata 1651–1793,	6 500,00	
– Teka Komisji Historii Sztuki, t. IX	7 000,00	
– Lustracja województw wielkopolskich i kujawskich 1659–1665. Indeksy	3 600,00	
– Państwo zakonu krzyżackiego i innych duchownych władztw terytorialnych w Inflantach XIII–XVI w.	6 750,00	
oraz na:		
– projekt badawczy pt. Historia Prus krzyżackich XIII–XVI w.	20 000,00	
– I Kongres Mediewistów	35 000,00	
– konferencja nt. Toruńskie colloquia historyków Hanzy	10 000,00	

2. Urząd Miasta Toruń		54 000,00
– Grant	45 000,00	
– Festiwal Nauki i Sztuki	9 000,00	
3. Dofinansowanie na wydanie drukiem „Opera minora”		17 639,00
– Urząd Miasta Inowrocław	3 639,00	
– Urząd Miasta Toruń	5 000,00	
– PAN Instytut Historii Warszawa	5 000,00	
– Uniwersytet Mikołaja Kopernika	4 000,00	
4. Dofinansowanie na „Historię Pomorza” t. IV cz. 2		34 460,00
– Uniwersytet Mikołaja Kopernika	24 960,00	
– Izba Notarialna Gdańsk	6 000,00	
– Grzegorz Górski	2 500,00	
– Krzysztof Żebrowski	1 000,00	
5. Dofinansowanie na wydanie drukiem „Rozważania o dialogu polsko-niemieckim”		7 000,00
– Toruńska Kuria Diecezjalna	2 500,00	
– Urząd Miasta Toruń	2 000,00	
– Uniwersytet Mikołaja Kopernika	2 500,00	
6. Na wydanie drukiem „Stany wody na Wiśle”		9 200,00
– Państwowy Instytut Geologiczny Gdańsk	2 500,00	
– Instytut Budownictwa Wodnego Gdańsk	700,00	
– Regionalny Zarząd Gospodarki Wodnej Gdańsk	6 000,00	
7. Wpłata na działalność statutową przez:		7 018,00
– DGG S.A. Toruń	4 559,00	
– Toruńskie Zakłady Materiałów Opatrunkowych S.A. Toruń	2 459,00	
8. Wpłata przez uczestników Kongresu Mediewistów		30 002,00
9. Uniwersytet Mikołaja Kopernika		
– porozumienie zawarte w 1995 r.		4 743,00
10. Pozostałe przychody związane z:		5 523,00
– refakturowaną wysyłką wydaw-		

nictw	1 496,00	
- refakturowaną energią elektryczną	2 097,00	
- refakturowanymi opłatami telekom.	1 930,00	
Wydatki		363 887,00
1. Usługi obce		112 966,00
w tym: drukarskie	60 161,00	
skład komputerowy	28 450,00	
koszty utrzymania gmachu (konserwacja i drobne naprawy)	8 308,00	
opłaty pocztowe	14 961,00	
provizje bankowe	1 086,00	
2. Osoby fizyczne – umowy		142 744,00
- za pracę	65 454,00	
- odprawy pieniężne	6 031,00	
- honoraria autorskie	43 524,00	
- umowy inne	27 735,00	
3. Świadczenia na rzecz pracowników (ZUS)		15 539,00
4. Zużycie materiałów, energii, w tym:		21 365,00
woda, gaz, energia elektr.	20 695,00	
prenumerata prasy	670,00	
5. Delegacje		1 224,00
6. Podatek od nieruchomości		1 934,00
7. Ubezpieczenie majątku		306,00
8. KBN rozliczenie dofinansowania		5 082,00
9. Darowizna przekazana na rzecz Fundacji im. M. i K. Górskich		2 000,00
10. Wydatki związane z obsługą Kongresu Mediewistów		60 727,00

31. 12. 2001 r.

31. 12. 2002 r.

Środki pieniężne w banku	101 099,66	146 760,00
Kasa	249,35	257,00
Ogółem	101 349,01	147 017,00

Główna Księgowa

Skarbnik TNT

(-) Krystyna Jaworska

(-) Prof. dr hab. Mirosław Nesterowicz

PROTOKÓŁ

Z POSIEDZENIA KOMISJI REWIZYJNEJ

TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU

W DNIU 27 STYCZNIA 2003 ROKU

Komisja Rewizyjna w składzie: prof. dr hab. Bogumił Brzeziński, prof. dr hab. Krystyna Kamińska, prof. dr hab. Andrzej Radziwiński – członkowie, w obecności księgowej TNT pani Krystyny Jaworskiej, dokonała przewidzianej statutem kontroli działalności merytorycznej i finansowej TNT za 2002 r.

Komisja stwierdza, co następuje: w 2002 r. TNT prowadziło działalność statutową w sposób niezakłócony. Podstawowe znaczenie miała działalność wydawnicza.

Na przychody składają się: 1) przychody ze sprzedaży wydawnictw, fotogramów, wynajmu pomieszczeń, sali kolumnowej oraz pokoju gościnnego w łącznej kwocie 89 803, 90 zł, 2) przychody finansowe z wpłat składek członkowskich, dotacja z Funduszu na Rzecz Nauki Polskiej, a także odsetki od bankowych lokat terminowych w łącznej kwocie 13 667,00 zł oraz 3) pozostałe przychody, którymi są przede wszystkim granty na dofinansowanie wydawnictw w łącznej kwocie 306 085, 00 zł.

Na przychody te w głównej mierze składało się dofinansowanie z KBN, Urzędu Miasta w Toruniu, UMK i firm toruńskich. Z tytułu dofinansowania TNT uzyskało w 2002 r. kwotę 306 805,00 zł.

Na wydatki składają się przede wszystkim koszty wydawnicze. W 2002 r. Towarzystwo wydało 6 pozycji książkowych o objętości 134,55 arkuszy, tj. o 71,05 arkuszy mniej niż w 2001 r.

Plany wydawnicze na 2002 r. obejmowały 268,55 arkuszy wydawniczych. Brakujące 134 arkusze dotyczą zaplanowanych do wydania w 2002 r. jeszcze 9 pozycji, które aktualnie znajdują się w trakcie prac wydawniczych. Opóźnienie spowodowane było faktem, że dopiero w listopadzie 2002 r. Towarzystwo uzyskało dofinansowanie z KBN.

Koszt wydania 1 arkusza wynosi około 1 tys. zł. Do wydania pozostały 134 arkusze wydawnicze, co oznacza koszty około 130 000,00 zł, które TNT będzie musiało ponieść w pierwszym kwartale 2003 r.

Na dzień 31 XII 2002 r. na rachunku bankowym Towarzystwa znajdowało się 147 017,00 zł. Biorąc pod uwagę bieżące wydatki oznacza to, że z momentem zakończenia prac wydawniczych zaplanowanych na 2002 r., w 2003 r. środki finansowe TNT w zasadzie ulegną znacznemu zmniejszeniu. W szczególności oznacza to definitywną likwidację lokat bankowych oraz przychodów z nią związanych.

Komisja stwierdza, że w 2002 r. Zarząd TNT aktywnie zabiegał o środki finansowe na działalność Towarzystwa. Nie zapobiegło to niestety pogorszeniu się sytuacji finansowej Towarzystwa, gdyż przyczyny tego stanu rzeczy mają charakter strukturalny.

Towarzystwo w roku sprawozdawczym zatrudniało 3 osoby, w tym jedną na ½ etatu. Według stanu na dzień 31 XII 2002 r. Towarzystwo liczyło 502 członków. Wpływy ze składek członkowskich wynosiły 2 534,00 zł, co stanowi 36% w stosunku do 2001 r.

Działalność Zarządu TNT w roku 2002 Komisja Rewizyjna ocenia pozytywnie i wnosi o udzielenie Zarządowi absolutorium.

Członkowie Komisji Rewizyjnej

(-) *Prof. dr hab. Bogumił Brzeziński*

(-) *Prof. dr hab. Andrzej Radziwiński*

(-) *Prof. dr hab. Krystyna Kamińska*

ZMIANY W SKŁADZIE TOWARZYSTWA

Nowi członkowie zwyczajni

Obracht-Prondzyński Cezary, dr, Instytut Filozofii i Socjologii Uniwersytetu Gdańskiego.

Ewa Paczkowska, dr.

Szramowski Wojciech, mgr, Biblioteka Uniwersytecka UMK.

Zmarli:

<p>Dr Witold Armon Prof. dr hab. Melityna Gromadska Dr Edmund Józefowicz Prof. dr hab. Henryk Szarski</p>

II SPRAWOZDANIA Z POSIEDZEŃ

WYDZIAŁ I NAUK HISTORYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 22 IV 2002 r.

Prof. dr hab. Piotr Hübner (UMK): *Rola tradycji w polskich towarzystwach naukowych ogólnych.*

WYDZIAŁ II FILOLOGICZNO-FILOZOFICZNY

Posiedzenie naukowe dnia 22 IV 2002 r.

Dr Joanna Kulwicka-Kamińska (UMK) przedstawiła pracę własną: *Kształtowanie się polskiej terminologii islamskiej.*

Praca dotyczy historycznego rozwoju islamizmów w języku polskim. Zagadnienie to zostało podjęte ze względu na brak w polskiej literaturze naukowej tego rodzaju opracowań, zwłaszcza iż podstawą badań, oprócz źródeł leksyko-graficznych, jest piśmiennictwo Tatarów litewsko-polskich (Tlp), stanowiące bogaty materiał źródłowy do analizy zapożyczeń z języków orientalnych do języków słowiańskich (szczególnie polskiego i białoruskiego).

Badaniom poddano zapożyczenia z języków orientalnych, czyli z arabskiego, tureckiego i perskiego, które przeniknęły do polszczyzny bezpośrednio lub za pośrednictwem innych języków, związane semantycznie z islamem, występujące głównie w zabytkach Tlp i w polskich przekładach Koranu, ale też w historycznych słownikach języka polskiego. Zapożyczenia te nazwano islamizmami (według analogii do funkcjonującego już w nauce terminu biblizmy – Godyń, 1995, 7).

Ze względu na fakt, iż tekst Koranu powstał w języku arabskim, jak również w związku z zachowaniem w literaturze religijnej Tłp podstawowej, oryginalnej terminologii islamskiej, której źródłem jest język liturgiczny – arabski, ale przekazywanej najczęściej przez medium języka tureckiego czy też perskiego – w badaniach uwzględniono wyrazy pochodzące z trzech języków orientalnych: arabskiego, tureckiego i perskiego.

Przedmiotem analizy są te wyrazy pochodzenia orientalnego, które występują w historycznych opracowaniach leksykograficznych, takich jak: *Słownik staropolski* (SSłp), *Słownik polszczyzny XVI wieku* (SPolXVI), *Kartoteka Słownika polszczyzny XVI wieku*, *Kartoteka Słownika polszczyzny XVII i XVIII wieku* (SPolXVII i XVIII), *Słownik języka J. Ch. Paska* (SPas), *Słownik języka polskiego S. B. Lindego* (SL), *Słownik Wileński* (SWil), *Słownik języka A. Mickiewicza* (SMick), *Słownik Warszawski* (SW), *Słownik języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego (SDor), *Źródłosłownik wyrazów które przeszły, wprost czy pośrednio, do naszej mowy z języków wschodnich* A. Muchlińskiego (SMuchl), słowniki etymologiczne języka polskiego w opracowaniu A. Brücknera (SEBr), i F. Sławskiego (SESł), *Etymologiczny słownik języka polskiego* A. Bańkowskiego (SB), *Słownik wyrazów obcych* W. Kopalińskiego (SWO) oraz w polskich przekładach Koranu: w przekładzie filomatów z 1848 r. (KF), w przekładzie J. M. Tarak Buczackiego z 1858 r. (KB1), w przekładzie J. Bielawskiego z 1986 r. (KB2), jak również w słowniczkach terminologii islamskiej opracowanych przez S. Akiner (A) i A. Woronowicza (W), zawierających materiał leksykalny wyekscerpowany z wybranych zabytków Tłp.

W pracy uwzględniono postulaty metodologiczne, odnoszące się do badań nad zapożyczeniami orientalnymi w językach słowiańskich, które zostały sformułowane przez T. Kowalskiego w pracy *W sprawie metodologii badań zapożyczeń tureckich w językach słowiańskich* (1932, 554–556). Wielu orientalistów i badaczy orientально-słowiańskich relacji językowych wskazywało w swoich publikacjach na owe postulaty, co dodatkowo podkreśla ich wysoką rangę i świadczy o ich aktualności (Zajączkowski, 1953, 24–34; Klemensiewicz, 1985, II, 348; Walczak, 1992, 333).

Najważniejszym postulatem metodologicznym w badaniu zapożyczeń z języków orientalnych do języków słowiańskich jest potrzeba uwzględnienia współczynników czasu i miejsca (por. Kowalski, 1932, 554). Istotne są bowiem następujące ustalenia: kiedy po raz pierwszy zapożyczenie z języka orientального pojawiło się w języku słowiańskim?, jakie było dokładne brzmienie tego wyrazu w tym samym czasie w języku macierzystym?, którą drogą dana pożyczka dostała się do języka słowiańskiego?, jakim zmianom fonetycznym, morfologicznym i semantycznym dane zapożyczenie ulegało na gruncie języka słowiańskiego? (por. Kowalski, 1932, 554).

Kolejnym postulatem metodologicznym jest konieczność uwzględnienia, oprócz języka osmańsko-tureckiego (przedstawiającego typ języka południowotureckiego), także innych narzeczy tureckich, przede wszystkim z grupy tak zwanej kipczackiej (narzecze północno- i wschodniotureckie) (por. Kowalski, 1932, 555).

Trzecim postulatem metodologicznym jest uwzględnienie dialektów języka tureckiego jako źródła zapożyczeń, a nie ograniczanie się tylko do języka literackiego (por. Kowalski, 1932, 555).

Jest to praca z zakresu historii języka, a więc z zakresu dyscypliny badawczej, mającej „za zadanie przedstawienie losów i przemian danego języka w ścisłym związku z losami jego nosicieli czy użytkowników” (*Encyklopedia języka polskiego*, 1992, 114). Uwzględnia więc przemiany i uwarunkowania społeczne, polityczne, historyczne, kulturalne i religijne, jakie zaszły w historii danego społeczeństwa (historia zewnętrzna) oraz analizuje przemiany strukturalne, jakim podlegał język we wszystkich swoich podsystemach – fonologicznym, morfologicznym, składniowym i leksykalnym (historia wewnętrzna). Pracę podzielono na trzy części, ukazujące losy islamizmów w polszczyźnie w poszczególnych dobach historycznych: I – Losy islamizmów w dobie staropolskiej; II – Losy islamizmów w dobie średniopolskiej; III – Losy islamizmów w dobie nowopolskiej. Za nadrzędne uznano kryterium chronologiczne, czyli wprowadzono podział, przyjęty w historii języka polskiego, na trzy doby: staropolską, średniopolską i nowopolską (Klemensiewicz, 1985, I, 31; por. Walczak, 1995). W obrębie każdej doby analizie podlega materiał leksykalny, wyekscerpowany ze źródeł leksykograficznych lub z zabytków języka reprezentatywnych dla tej doby. Podział taki jest uzasadniony wobec historycznego procesu rozwoju polskiej terminologii islamskiej, w dobie staropolskiej bowiem poza hasłem *sołtan* i wyrażeniem *Mahometowy grob*, występującym pod tym hasłem – nie odnotowano żadnych islamizmów, doba średniopolska to czas powstania literatury rękopiśmiennej T1p oraz zapisu przez historyczne słowniki języka polskiego, zawierające materiał leksykalny reprezentatywny dla tej doby, większej ilości wyrazów związanych z religią islamu; w dobie nowopolskiej powstają natomiast pierwsze przekłady Koranu na język polski i poszerza się liczba islamizmów w zasobie leksykalnym polszczyzny.

W części staropolskiej zostały omówione, ułożone w porządku alfabetycznym, islamizmy. Opracowanie hasła polega na podaniu znaczenia wyrazu w tej dobie oraz opisanie późniejszych zmian semantycznych (jeśli takowe zaistnieją), ustaleniu pochodzenia zapożyczenia w polszczyźnie (na podstawie monografii o wyrazach zapożyczonych w języku polskim, historycznych i etymologicznych słowników języka polskiego), podaniu dokumentacji źródłowej (na podstawie SStp i SPolXVI) w celu ustalenia stopnia adaptacji wyrazu zapożyczonego do systemu gramatyczno-leksykalnego polszczyzny.

W dobie średniopolskiej islamizmu zostały również przedstawione w układzie hasłowym. Każde hasło informuje o znaczeniu wyrazu w języku źródłowym i zmianach semantycznych, jakie zaszły w piśmiennictwie T1p oraz w polszczyźnie w stosunku do języka źródłowego, o pochodzeniu wyrazu w języku polskim i jego adaptacji do systemu gramatyczno-leksykalnego polszczyzny. Jeśli wyraz występuje na kartach Koranu lub w opracowaniach leksykograficznych, to jego charakterystyka została wzbogacona o te informacje, a więc ukazane są losy danego wyrazu w polskiej leksykografii.

W dobie nowopolskiej islamizmu zostały podzielone na nazwy apelatywne i nazwy własne, wśród których można wyróżnić: nazwy sur, antroponimy, etnonimy, zoonimy, toponimy, hydronimy, nazwy związane z kosmogonią islamu, kosmonimy. Całość jest ułożona alfabetycznie. Każde hasło zawiera informacje o pochodzeniu wyrazu (na podstawie monografii o wyrazach zapożyczonych w języku polskim, historycznych i etymologicznych słowników języka polskiego) i jego znaczeniu oraz podany został kontekst, w jakim jest notowany w Koranie lub w opracowaniach leksykograficznych (charakteryzujących słownictwo z doby nowopolskiej).

Każdą z części kończy podsumowanie prezentowanego materiału leksykalnego według kryteriów: autentyczności, pochodzenia, trwałości, zasięgu, stopnia i rodzaju adaptacji.

Na końcu został umieszczony indeks islamizmów, uporządkowanych według poszczególnych dób historycznych i podzielonych, według źródeł ich występowania, na: 1. Wyrazy notowane w historycznych słownikach języka polskiego (mogą występować także w Koranie i w zabytkach T1p), czyli obecne w systemie leksykalnym polszczyzny; 2. Wyrazy notowane tylko w Koranie i u T1p, czyli nieobecne w systemie leksykalnym języka polskiego.

POSIEDZENIA KOMISJI FILOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 30 I 2002 r.

Dr Radosław Sioma (UMK): *O tzw. semantycznej przezroczystości poezji Zbigniewa Herberta.*

Posiedzenie naukowe dnia 13 III 2002 r.

Dr hab. Aleksander Madyda (UMK): *Stanisława Vincenza antropologia kultury huculskiej.*

POSIEDZENIA KOMISJI HISTORII SZTUKI I KONSERWATORSTWA
(wspólnie z Oddziałem Toruńskim Stowarzyszenia Historyków Sztuki)

Posiedzenie naukowe dnia 5 IV 2002 r.

Mgr Marta Smolińska-Byczuk (UMK): *Portrety młodego Mehoffera*.

Posiedzenie naukowe dnia 24 V 2002 r.

Dr Liliana Krantz-Domasłowska (UMK): *Dwa miasta – dwa kościoły*.

oraz w ramach spotkań historyków sztuki i konserwatorów, poświęconych dyskusji na temat zakończonych i aktualnie prowadzonych realizacji konserwatorskich w Toruniu:

- 10 maja – *Prace konserwatorskie w toruńskich kamienicach* (moderacja: mgr Zbigniew Nawrocki)
– *Problematyka konserwatorska toruńskiej katedry* (moderacja: dr Michał Woźniak).

POSIEDZENIA KOMISJI BIBLIOGRAFII I BIBLIOTEKOZNAWSTWA

Posiedzenie naukowe dnia 26 XI 2002 r.

Mgr Tomasz Kruszewski (UMK): *Rola książki w procesie rehabilitacji osób uzależnionych od narkotyków*

Biblioterapię w środowisku osób uzależnionych lub zagrożonych uzależnieniem można stosować w kilku aspektach. Pierwszy, to czynności związane z profilaktyką wśród młodzieży bezpośrednio narażonej na toksykomanie. Drugi, to oddziaływanie na praktykujących narkomanów mające na celu skłonienie ich do podjęcia leczenia odwykowego. Trzecim względem jest rola literatury w terapii odwykowej wśród narkomanów. Wreszcie ostatnim – znaczenie ukierunkowanego czytelnictwa w utrzymaniu trzeźwości. Wśród materiałów profilaktycznych ważne miejsce zajmują filmy dydaktyczne z zakresu problematyki uzależnień. Okazja zobaczenia zdjęć zdegradowanych, pod wpływem substancji toksycznych, ludzkich organizmów pozwala młodzieży lepiej zrozumieć faktyczny zakres wyrządzanych samemu sobie szkód. W utrwaleniu wiadomości pomagają załączone broszury z propozycjami wykorzystania programów podczas szkolnych zajęć. Materiały te zawierają słowniczek podstawowych pojęć, streszczenie filmu i proponowane tematy do dyskusji. Pomagają one

także w stwierdzeniu poziomu własnego uzależnienia, ponieważ ukazują charakterystyczne cechy zachowania w różnych stadiach uzależnienia. Ta samoocena w najlepszy sposób może skłonić zagrożonego toksykomanią, czy już uzależnionego, do podjęcia odpowiednich środków zapobiegawczych. Poradniki, informatory i podobne publikacje dotyczące uzależnienia, z założenia służą jednak nie tylko młodzieży z potencjalnych grup ryzyka, ale także ich rodzinom, nauczycielom, wychowawcom i wszystkim osobom stykającym się z narkomanią.

W Polsce wydawanych jest kilka czasopism poświęconych problemom uzależnienia. Ze względu na to, że ich adresatami są przede wszystkim osoby związane z alkoholizmem, kwestia narkomanii traktowana w nich jest w mniejszym zakresie. Niemniej także toksykomani mogą w czasie swojego leczenia i w utrzymywaniu się w abstynencji wiele czerpać z takich czasopism jak „Problemy Alkoholizmu”, „Świat Problemów” czy „Alkoholizm i Narkomania”. W najczęściej praktykowanym w rehabilitacji Programie Dwunastu Kroków chorzy zapoznają się z literaturą dotyczącą ich stanu oraz sposobu zdrowienia. Dzięki czytaniu biografii innych uzależnionych, spostrzegają oraz analizują własne mechanizmy obronne uniemożliwiające im pokonanie choroby. O znacznej roli książki można także mówić przy realizacji innego modelu leczenia, tzw. treningu zachowań konstruktywnych, w którym narkomani sami opracowują tzw. listę przyjemnych zajęć. Rozwojowe znaczenie materiałów czytelniczych stwarza tutaj podłoże „pozytywnego uzależnienia”, a także możliwości zwiększania kontroli nad własnym zachowaniem i reedukację emocji.

Porównawcze badania nad rolą książki w życiu osób uzależnionych i udziałem materiałów czytelniczych w terapii odwykowej przeprowadziłem w Ośrodku Rehabilitacji Narkomanów przy Wojewódzkim Ośrodku Lecznictwa Psychiatrycznego w Toruniu oraz Pogotowiu Opiekuńczym w Toruniu. Wyniki badań czytelniczych w pierwszej z tych placówek pokazały, że czytelnictwo stanowi ważny element w życiu badanych. Książka jest szeroko stosowana tak na polu terapii, jak i dla rozwijania zainteresowań oraz z przyczyn edukacyjnych. Kontakt z literaturą większość uzależnionych nie zerwała nawet we wcześniejszym okresie zażywania narkotyków, chociaż czytelnictwo znacznie osłabło lub przybrało charakter „uzupełnienia” narkotyku. Z tych powodów indywidualne zajęcia biblioterapeutyczne pozwoliły na znaczną realizację założonego modelu badawczego. Dokonano więc próby przywrócenia w pamięci za pomocą książki najprzyjemniejszych okresów w życiu. Przypomnienie dawnych lat miało stanowić porównanie z okresem brania narkotyków i jednocześnie stać się motywacją do zdrowienia. Drugim zakładanym elementem terapeutycznej warstwy rozmów było określenie literackiego wzoru osobowego u każdego narkomana. Porównywanie własnych cech z ulubionymi postaciami literackimi miało pomóc w lepszym poznaniu własnej osobowości

i wyznaczenie kroków pomagających i utrudniających zbliżenie się do tego wzoru. Pomimo obserwowanego powodzenia programu biblioterapeutycznego, trudno niestety mówić o obiektywnej ocenie jego skuteczności, podobnie jak wszelkiego rodzaju psychoterapii przeznaczonych dla osób uzależnionych. W znacznym stopniu przyczynia się do tego bardzo długi czas rehabilitacji i w związku z tym działająca znaczna liczba zmiennych, uniemożliwiających zmierzenie efektywności w badaniach podłużnych. Przeprowadzone z kolei zajęcia biblioterapeutyczne w Pogotowiu Opiekuńczym w Toruniu dały zupełnie odmienne wnioski. Przebywająca w tej placówce młodzież bardzo niechętnie przyjmowała wszelkie próby udzielania jej pomocy. Praktycznie zupełny brak jakichkolwiek działań terapeutycznych skierowanych do toksykomanów uniemożliwiał też propagację czytelnictwa. Ciche przyzwolenie pracowników Pogotowia Opiekuńczego na zażywanie środków uzależniających nie stworzyło żadnego podłoża do rozpoczęcia oddziaływań biblioterapeutycznych. Smutną rzeczywistość panującą w systemie wychowania instytucjonalnego może jedynie zmienić wymóg osiągnięcia standardów usług opiekuńczo-wychowawczych do 2006 roku. Najbliższe lata pokażą czy ten zapis prawny zwiększy możliwości oddziaływań terapeutycznych, również za pomocą książki.

WYDZIAŁ III

MATEMATYCZNO-PRZYRODNICZY

Posiedzenie naukowe dnia 12 XII 2002 r.

Dr n. med. Lech Bieganski (Wojewódzki Szpital Zespolony w Toruniu): *Historia okularów w Europie Zachodniej i w Polsce do XVII w.*

POSIEDZENIA KOMISJI GEOGRAFICZNO-GEOLOGICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 27 XI 2002 r.

Dr Jacek Szmańda (UMK): *Zapis litofacjalny powodzi w aluwiach pozakorytowych Wisły w okolicy Torunia.*

Badania aluwiów pozakorytowych Wisły w okolicy Torunia prowadzone były m.in. przez A. Tomczak (1965, 1971, 1982, 1987, 1989) i E. Myślińską (1980, et. all 1982). Jak wynika z tych badań, cechą charakterystyczną serii mad wypełniającej dno doliny Wisły w Kotlinie Toruńskiej jest dwudzielność. Polega ona na występowaniu w dolnej części serii osadów pozakorytowych tzw. „mady ilastej”, a w górnej tzw. „mady piaszczystej”. Typową cechą, wy-

różniącą osady korytowe od pozakorytowych, jest rytmika wyrażona w zaleganiu na przemian warstw grubo- (piasków lub piasków mułkowych) i drobnoziarnistych (mułków lub iłów) o różnej miąższości. Taka sekwencja osadów może powstać w czasie pojedynczej powodzi i rejestruje fazę wznoszenia i opadania fali powodziowej (Klimek 1974, Teisseyre 1988).

W referacie prezentującym badania litofacjalne w dolinach trzech rzek o różnej wielkości (Wisły, Drwęcy i Tażyny), skupiono się głównie na analizie aluwów Wisły w okolicy Torunia. Szczególną uwagę zwrócono na wykształcenie osadów pozakorytowych, z których zbudowana jest Kępa Bazarowa oraz położona po lewej stronie rzeki, bezpośrednio przy zachodniej granicy miasta, zamarta obecnie Kępa Strońska. Przedstawiono także pomiary koncentracji metali ciężkich (Pb, As, Zn, Cu, Co, Sn i Cd), aktywności radioizotopu ^{137}Cs oraz datowanie osadów mineralnych z Kępy Bazarowej wykonane metodą luminescencyjną (TL/OSL) w Interdyscyplinarnym Zespole Metod Datowania Bezwzględne UMK. Miejsce to wytypowano ze względu na kluczowe znaczenie tej Kępy, położonej w najwęższym odcinku równiny zalewowej w Kotlinie Toruńskiej, na którym, od czasu wcięcia się Wisły do obecnego poziomu na początku holocenu, rzeka przemieszczała się lateralnie tylko na szerokości około 1 km (Tomczak 1971).

Badania potwierdziły wcześniejszą wiedzę o budowie geologicznej stropowej części równiny zalewowej Wisły w okolicy Torunia. Stwierdzona tu ok. 1 m miąższości seria „mady ilastej” wykształcona jest w postaci mułkowo-ilastego rytmu powodziowego. Rytmity powodziowe zdefiniowano jako warstwy o laminacji horyzontalnej lub słabo nachylonej, zbudowane z lamin różniących się litologicznie lub barwą, powstałych w czasie wznoszenia lub opadania fali powodziowej. „Mady ilaste” były tu zapewne akumulowane wraz z utrwalaniem przez roślinność megaform śródkorytowych, na istniejącej tu w korycie Wisły łasze, w procesie transformacji rzeki z roztokowej w anastomozującą (Teisseyre 1992). Aluwia te były kształtowane w warunkach spokojnego przepływu wezbraniowego w dnie doliny rzecznej, pomiędzy bujnie je zarastającą roślinnością krzaczasto-drzewiastą. Zalegająca powyżej seria mady piaszczystej, której miąższość sięga przeszło 3,5 m, wykształcona jest w postaci warstw piasków, piasków mułkowych i mułków piaszczystych. Grubość tych warstw zmniejsza się ku stropowi, od kilkudziesięciu do kilku centymetrów. Zmiana charakteru powodziowej akumulacji rzecznej wiąże się z intensywną ingerencją człowieka w środowisko, związaną z wycinaniem lasów, zarówno w samej dolinie jak i w dorzeczu Wisły. W efekcie tego w korycie rzeki i poza nim w czasie wezbrań przenoszone było więcej materiału gruboziarnistego pochodzącego z erozji gleb w zlewni. Rzeka miała wówczas charakter rzeki anastomozującej, a przebieg powodzi był bardziej burzliwy.

Badania koncentracji metali ciężkich w aluwiach nie wykazały jednoznacznie ich zanieczyszczenia związanego z działalnością przemysłową i rolniczą człowieka, a jej poziom pokrywa się z tłem geologicznym. Koncentracja radiocezu utrzymuje się na poziomie typowym dla Polski i jest związana z dyfuzją tego izotopu z atmosfery do gleby, która nastąpiła po próbnym wybuchu atomowym w latach pięćdziesiątych–sześćdziesiątych XX w. i awarii elektrowni atomowej w Czarnobylu.

Datowanie aluwiiów metodą luminescencyjną, w tym wypadku Optycznie Stymulowanej Luminescencji, wykazało, że badane osady pozakorytowe były tu gromadzone od około 1 tys. lat temu. Potwierdza to subatlantycki wiek młodszy zbadanych przez A. Tomczak (1987, 1989), ale zawęża jednocześnie okres ich akumulacji do czasów od wczesnego średniowiecza do współczesności. Obecna Kępa Bazarowa niewątpliwie istniała w tym miejscu w czasie, gdy Toruń otrzymał prawa miejskie.

Interesujący przykład akumulacji pozakorytovej wymuszonej antropogenicznie reprezentują osady nagromadzone nad ostrogą, stwierdzone na Kępie Strońskiej. Ostrogi takie, czyli tamy poprzeczne, były budowane w korycie Wisły w latach osiemdziesiątych XIX w. w czasie prowadzonej przez władze pruskie regulacji jej koryta. Przedmiotowa ostroga została wybudowana w 1887 r., a nagromadzone nad nią w ciągu ostatnich 120 lat osady są zupełnie inaczej wykształcone niż osady pozostałej części równiny zalewowej. Nie ma tu bowiem serii „mady ilastej”, natomiast występują aluwia wykształcone podobnie jak seria „mady piaszczystej”, jednak o nieco grubszej granulacji. Na podstawie korelacji tychże osadów z datami i przebiegiem największych powodzi zarejestrowanych w rejonie Torunia od końca XIX w. do końca XX w. (Makowski 1998) wyznaczono warstwy aluwiiów powstałe w czasie największej dwudziestowiecznej powodzi w 1924 r. i najdłuższej trwającej powodzi (blisko 100 dni) w 1941 r.

Badania litofacjalne, oprócz nieznannej dotychczas wiedzy na temat uziarnienia aluwiiów pozakorytowych Wisły, potwierdziły i uszczegółowiły wcześniejsze poglądy co do wieku i wykształcenia młodszych w dolinie Wisły koło Torunia. Po raz pierwszy w toruńskim ośrodku naukowym przeprowadzono pełne badania luminescencyjne osadów mineralnych (metodą TL/OSL). Podjęto także próbę korelacji zjawisk powodziowych z ich skutkami sedymentologicznymi.

Bibliografia:

- Klimek K. 1974, The structure and mode of sedimentation of the flood-plane deposits in the Wisłoka valley (South Poland), Stud. Geomorph. Carpatho-Balkan 8, 136–151.
Makowski J. 1998, Dolna Wisła i jej obwałowania. Historyczne kształtowanie, obecny stan i zachowanie w czasie znacznych wezbrań. Część druga: odcinek od Torunia do Białej Góry, Inst. Bud. Wod. PAN, Bibl. Nauk. Hydrotech. 27, Gdańsk, 1–469.

- Myślińska E. 1980, Inżyniersko-geologiczna charakterystyka mad doliny Wisły, *Przeł. Geol.* 6, 348–351.
- Myślińska E., Hoffman E., Kulesza-Wiewióra K. 1982, Zróżnicowanie geologiczne mad w wybranych odcinkach doliny Wisły, *Przeł. Geol.* 9, 474–479.
- Teisseyre A.K. 1988, Mady dolin sudeckich, cz. II: Wybrane zagadnienia metodologiczne, *Geol. Stud.* 23, 1, 66–95.
- Teisseyre A.K. 1992, Rzeki anastomozujące – procesy i modele sedimentacji. *Przeł. Geol.* 4, 241–248.
- Tomczak A. 1965, Mapa Geomorfologiczna Polski 1:50 000, arkusz Toruń, IG PAN, Toruń.
- Tomczak A. 1971, Kępa Bazarowa na Wiśle w Toruniu w świetle badań geomorfologicznych oraz archiwalnych materiałów kartograficznych, *Stud. Soc. Scien. Tor.* 7, 6, 1–111.
- Tomczak A. 1982, The evolution of the Vistula river valley between Toruń and Solec Kujawski during the Late Glacial and Holocene, [w:] Starkel L. (Red.) *Evolution of the Vistula river valley during the last 15 000 years*, *Geogr. Stud. Spec. Iss.* 1, 108–129.
- Tomczak A. 1987, Evolution of the Vistula valley in the Toruń Basin in the Late Glacial and Holocene, [w:] Starkel L. (Red.) *Evolution of the Vistula river valley during the last 15 000 years*, *Geogr. Stud. Spec. Iss.* 4, 207–232.
- Tomczak A. 1989, Ewolucja doliny dolnej Wisły w ostatnich 15 tysiącach lat i jej związek ze zmianami poziomu Bałtyku w świetle badań w Kotlinie Toruńskiej, *Studia i Materiały Oceanologiczne* 56, *Geologia Morza* 4, 209–221.

POSIEDZENIA KOMISJI NAUK MEDYCZNYCH

Posiedzenie naukowe dnia 23 X 2002 r.

Dr Elżbieta Szymańska (Oddział Chorób Wewnętrznych WSzZ w Toruniu): *Hiperglikemia poposilkowa a makroangiopatia cukrzycowa.*

Dr Izabela Górńska (Oddział Chorób Wewnętrznych WSzZ w Toruniu): *Zapobieganie występowaniu stopy cukrzycowej.*

Dr n med. Marian Janowski (Katedra i Klinika Chirurgii Ogólnej, Gastroenterologicznej i Onkologicznej AM w Bydgoszczy z siedzibą w Toruniu): *Zespół stopy cukrzycowej.*

Dr Adam Dobrowolski (Firma Bioton): *Pierwsza polska insulina ludzka.*

Posiedzenie naukowe dnia 6 XII 2002 r.

Prof. dr hab. med. Jan Lubiński (Pomorska Akademia Medyczna w Szczecinie): *Genetyczne podstawy nowotworów dziedzicznych.*

WYDZIAŁ IV
NAUK PRAWNYCH, SPOŁECZNYCH I EKONOMICZNYCH

POSIEDZENIA KOMISJI EKONOMICZNEJ

Posiedzenie naukowe dnia 10 IV 2002 r.

Dr Wiktor N. Tamaszewicz, dyrektor Instytutu Badań Statystycznych z Mińska (Białoruś): *Społeczno-ekonomiczne następstwa dwóch rosyjskich rewolucji.*

W Rosji w XX w. dokonały się dwie rewolucje: w 1917 i 1991 r. Pierwsza otworzyła proces transformacji socjalistycznej, druga natomiast polegała na powrocie do ustroju kapitalistycznego. Rezultatem każdej z nich było zniszczenie ogromnych zasobów ludzkich i materialnych.

Rewolucja z 1917 r., wbrew poglądom panującym w b. ZSRR, nie była historyczną koniecznością. Na odwrót, wydarzenie to przerwało normalny bieg prowadzonych wcześniej reform gospodarczych i społecznych.

Gospodarka Rosji przedrewolucyjnej (przed 1917 r.) nie cieszyła się w okresie panowania socjalizmu zainteresowaniem nauk historycznych czy ekonomicznych, stąd jej znajomość jest dzisiaj niewystarczająca. Nie jest już jednak tajemnicą fakt, że ostatnie kilkadziesiąt lat przed zwycięstwem bolszewików były dla Rosji na ogół pomyślne z gospodarczego punktu widzenia. Szczególnie dobre rezultaty przyniosły reformy prowadzone przez Stołypina w latach 1906–1910, przerwane zamachem na życie tego wielkiego reformatora w 1911 r. Produkcja przemysłowa w Rosji w dekadzie lat 1890. podwoiła się, przy czym szczególnie szybko rosła produkcja przemysłu maszynowego i wydobywczego, a więc gałęzi ówczesnie najnowocześniejszych. W latach 1900–1913, pomimo wojny z Japonią i wydarzeń 1905 r., nastąpiło kolejne podwojenie produkcji przemysłowej.

Natomiast w wyniku rewolucji w 1917 r. i następującej po niej wojny domowej produkcja przemysłowa w Rosji obniżyła się o ponad 60%, a rolnicza o około 25%. Miliony ludzi uznano za „wrogów narodu” i poddano dramatycznym restrykcjom. Według różnych ocen, liczba osób, które konsekwencje pierwszej rewolucji przypłaciły życiem, sięgnęła 34–40 mln i więcej, nie licząc ofiar II wojny światowej. Na VIII Wszechzwiązkowym Zjeździe Rad, który w 1936 r. przyjął drugą Konstytucję ZSRR, Stalin z dumą ogłosił, że: „Klasa obszarników i stara, wielka, imperialistyczna burżuazja, były zlikwidowane już w okresie wojny domowej. W okresie budownictwa socjalizmu zlikwidowano

wszystkie elementy eksploatorskie: kapitalistów, kupców, kułaków i spekulantów”.

Stalinizm, po śmierci swojego twórcy, przekształcił się w tzw. socjalizm zliberalizowany (socjalizm z ludzką twarzą). Społeczeństwo radzieckie odzyskało określone swobody: można było założyć rodzinę, dysponować pewnymi środkami konsumpcyjnymi, wybierać zawód i miejsce pracy, korzystać z prawa do oświaty, ochrony zdrowia itd. Jednak system gospodarczy nadal funkcjonował w warunkach swoistego monoteizmu ideologicznego, pełnego upolitycznienia i upaństwowienia, a zatem również pełnej centralizacji decyzji. Brak bodźców materialnego zainteresowania nie pozwalał na niezbędny wzrost efektywności ekonomicznej. Socjalistyczne zarządzanie gospodarką narodową, oparte na aparacie państwowo-biurokratycznym, hamowało dalszy rozwój kraju.

Na przełomie lat 1980. i 1990. w Rosji pojawiła się realna groźba upadku gospodarki i całego systemu stosunków społeczno-politycznych. Kumulujące się problemy i trudności nie znalazły rozwiązania w decyzjach podejmowanych przez Gorbaczowa i jego ekipę władzy. W tej sytuacji władza państwa mogła albo uznać się za niekompetentną i zrezygnować z rządzenia krajem, albo znaleźć inne wyjście, pozwalające zachować swą uprzywilejowaną pozycję. Tym innym wyjściem okazała się druga rosyjska rewolucja z 1991 r. Rewolucję tę zainicjowała i przeprowadziła rządząca dotąd komunistyczna elita partyjno-biurokratyczna, która oderwała się wprawdzie od swej platformy politycznej, ale nie od władzy. Dobrze tę rewolucję scharakteryzowała autorka niemiecka B. Kernack, pisząc: „W Rosji dokonana się niespotykana w świecie rewolucja, gdy rządząca elita zmieniła doktrynę państwową nie wypuszczając z rąk władzy. Jednocześnie zachowały się tradycyjne struktury władzy, które działają nadal, z lekka jedynie skorygowawszy swoje funkcje z uwzględnieniem tego, że państwo oficjalnie przyjęło doktrynę kapitalistyczną”.

Ekonomiczne rezultaty drugiej rewolucji okazały się niemniej dramatyczne niż pierwszej. Produkt krajowy brutto i produkcja przemysłowa spadły w Rosji po 1991 r. w podobnym stopniu jak po 1917, a produkcja rolnicza nawet bardziej. Nakłady inwestycyjne zmniejszyły się o ponad 70%. W okresie 1991–1997 poziom płac i dochodów realnych ludności obniżył się 3–5 razy. Od 1994 r. zmniejsza się systematycznie liczba ludności Wspólnoty Niepodległych Państw.

Dalszy rozwój Rosji jest możliwy pod warunkiem zasadniczej reorientacji strategii procesu reform. Interesy państwa (a ściślej: aparatu państwowego) muszą ustąpić miejsca interesom grup społecznych i indywidualnych obywateli.

III

MATERIAŁY BIO- I BIBLIOGRAFICZNE CZŁONKÓW WYDZIAŁÓW TOWARZYSTWA

(ciąg dalszy)

Wydział I

ZAKRZEWSKI TADEUSZ urodził się 4 sierpnia 1922 r. w Toruniu jako syn Konrada i Heleny z d. Czerniewicz. W latach 1935–1939 ukończył Państwowe Gimnazjum Męskie w Toruniu. Lata okupacji przeżył w Toruniu, pracując jako robotnik w prywatnym polskim zakładzie elektrotechnicznym pod komisarycznym zarządem niemieckim. Należał do organizacji konspiracyjnej „Związek Jaszczurczy”. Aresztowany w ostatnich dniach okupacji, przetrzymywany był wraz z dużą grupą innych Polaków na dziedzińcu rewiru policyjnego (obok obecnej siedziby urzędu miejskiego) do chwili opuszczenia miasta przez Niemców. W pierwszych dniach lutego 1945 r. został aresztowany przez patrol radziecki do wywozu do ZSRR, jednak następnego dnia zwolniony jako Polak bez III grupy obywatelstwa niemieckiego. Został wtedy skierowany do robót na zmilitaryzowanej kolei. Pracował przy porządkowaniu i rozminowywaniu zrujnowanego dworca towarowego Toruń-Główny i przy odbudowie mostu kolejowego. Po zakończeniu wojny, do końca 1949 r., pracował w Oddziale Elektrotechnicznym PKP, łącząc z pracą naukę. W czerwcu 1946 r. zdał maturę w Państwowym Liceum dla Dorosłych im. S. Żeromskiego, a w 1950 r. uzyskał dyplom magistra na Wydziale Prawno-Ekonomicznym UMK. Po ukończeniu studiów wyższych znalazł zatrudnienie w spółdzielczości rolniczo-handlowej kierowanej wówczas przez Centralę Rolniczą Spółdzielni „Samopomoc Chłopska” w Warszawie, konkretnie w jej bydgoskim Wydziale Lustracji, gdzie pracował do 1970 r. Już jako student, dzięki poznaniu grona studentów i profesorów z dawnego Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie wszedł w środowisko Wydziału Sztuk Pięknych, uczestnicząc przy każdej okazji w życiu kulturalnym Torunia i Bydgoszczy. Odtąd zaczął zbierać dokumenty życia społecznego i kulturalnego obu miast, później jednak tylko Torunia. Zdobytą orientację w możliwościach i dokonaniach twórczych w dziedzinie sztuk pięknych w toruńskim środowisku sztuk plastycznych podjął w r. 1954

pierwsze próby publikacji w bydgoskich tygodnikach kulturalnych „Nowy Tor” i „Pomorze”, a także w warszawskim „Przeglądzie Kulturalnym”. Zraził się jednak wkrótce do pracy krytyka i recenzenta, przekonawszy się, że wszechobecna cenzura urabia wszelkie teksty na modłę urzędowo obowiązującego realizmu socjalistycznego. Poznając w osobistych rozmowach z artystami, głównie starego pokolenia, jak Tymon Niesiołowski i Stefan Narębski, zupełnie inny obraz kanonów i zasad kształtujących światową historię sztuki, wiele następnych lat poświęcił prywatnym studiom tej historii, korzystając z coraz bogatszych zasobów Biblioteki Głównej UMK. Na miarę swych możliwości tworzył własną bibliotekę, próbując także tłumaczyć pewne teksty najwybitniejszych teoretyków sztuki i artystów XX w., dostępne wówczas tylko w językach francuskim, niemieckim i angielskim. W r. 1964 za namową przyjaciół-artystów wznowił pracę publicystyczną, jednakże ponownie zrażony urzędową i redakcyjną cenzurą, w porozumieniu z toruńskim Biurem Wystaw Artystycznych, Związkiem Polskich Artystów Plastyków i z Muzeum Okręgowym w Toruniu zaczął publikować opracowania popularyzujące sztukę wybranych artystów przy okazji ich wystaw indywidualnych i zbiorowych. Odnosiły się one zwłaszcza do Grupy Toruńskiej, która przeżywała wówczas stadium bardzo intensywnej działalności i cieszyła się wielką popularnością w całej Polsce i za granicą. W latach 1964–1970 opublikował około 20 takich opracowań do katalogów wystaw indywidualnych, zbiorowych i ogólnopolskich organizowanych w Toruniu, Bydgoszczy, Warszawie, Poznaniu, Krakowie, Gdańsku i Olsztynie, a w latach późniejszych dalszych 30 opracowań, w tym do wystaw zagranicznych w Brnie, Dreźnie, Ferrarze, Rostocku i w fińskim Hämeellinna. W r. 1968, korzystając z porady i pomocy przyjaciół-historyków, uzyskał przyjęcie na seminarium doktoranckie prof. W. Łukaszevicza w Instytucie Historii i Archiwistyki Wydziału Humanistycznego UMK, podejmując temat: „Polskie instytucje i organizacje w Toruniu pod zaborem pruskim w l. 1815–1920”. W związku z tym zrezygnował z pracy w Bydgoszczy i dzięki pomocy toruńskiego środowiska naukowego znalazł z dniem 1 VIII 1971 r. pracę w Towarzystwie Naukowym w Toruniu, na stanowisku dyrektora Biura. Ułatwiło mu to pracę nad rozprawą doktorską, którą obronił w 1976 r. Jednocześnie jednak nałożyło również poważne obowiązki. Był odpowiedzialny administracyjnie za przebudowę i remont kapitalny budynku TNT przy ul. Wysokiej 16, urządzenie tymczasowej siedziby przy ul. Słowackiego 8, organizację obchodów rocznic 500-lecia urodzin M. Kopernika (1973 r.) i 100-lecia TNT (1975 r.), a następnie (1981 r.) za przeprowadzkę siedziby TNT do wyremontowanego gmachu i urządzenie w nim biur, pracowni i magazynów. W r. 1973 został przyjęty na członka TNT. W 1985 r. zrezygnował z pracy w TNT po wypadku przy pracy. Uzyskał wtedy uprawnienia inwalidzkie, a rok później przeszedł na emeryturę. Równocześnie z pracą zawodową i naukową prowadził

działalność społeczną. W 1971 r., po kilkuletnim członkostwie, został wybrany na prezesa Towarzystwa Bibliofilów im. Lelewela. Funkcję tę, równocześnie z funkcją redaktora większości wydawnictw tegoż Towarzystwa pełnił do r. 1990. Był też inicjatorem i jednym z głównych organizatorów I powojennego Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu w 1978 r., za co Towarzystwo Przyjaciół Książki w Warszawie odznaczyło go Złotą Odznaką Honorową. Za całokształt działalności bibliofilskiej Walne Zgromadzenie TBL w Toruniu przyznało mu w r. 1990 tytuł członka honorowego, a w 1994 r. kapituła najwyższego polskiego odznaczenia bibliofilskiego nadała mu Order Białego Kraka ze Słonecznikiem. Aktywnie pracował również w Towarzystwie Miłośników Torunia. Od 1976 r. jest członkiem jego Zarządu. W latach 1975–1994 był redaktorem „Rocznika Toruńskiego”, głównego wówczas wydawnictwa popularnonaukowego ToMiTo, a w późniejszych latach zajmował się organizacją wystaw tematycznych opartych na materiałach własnych kolekcji, w ToMiTo, Muzeum Okręgowym, Biurze Wystaw Artystycznych i w Domu Muz. W r. 1988 ToMiTo przyznało mu swoje najwyższe odznaczenie „Złote Astrolabium”, a w r. 2000 tytuł członka honorowego. Był również członkiem Wojewódzkiego Komitetu Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, zajmując się w latach 1975–1985 kompletowaniem i rejestrowaniem pomników i miejsc pamięci narodowej na terenie woj. toruńskiego. W 1982 r. opracował dla tego Komitetu wnioski o wzniesienie w Toruniu Pomnika Męczeństwa Rodziny Polskiej. W 1981 r. na zlecenie Miejskiej Rady Narodowej, w związku z nazewnictwem ulic w nowej dzielnicy Rubinkowo, opracował życiorysy wybitnych toruńskich Polaków z XIX w., m.in. J. Prejsa, F. T. Rakowicza, L. Śląskiego i T. Stawisińskiego. Przygotował też (w 1976 r.) tekst i druk dokumentu erekcyjnego do kamienia węgielnego pod pomnik toruńskich kolejarzy – ofiar wojny, wzniesiony przed dworcem Toruń-Miasto. W r. 2003 za działalność na rzecz Torunia otrzymał od prezydenta miasta medal „Thorunium”.

Spis prac: a) Opracowania z historii Torunia: 1) Pięćdziesiąt lat Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu 1923–1973. Zarys monograficzny, [w:] Kto miłuje księgi nie miewa tęskności, Toruń 1973. 2) Toruńskie uroczystości kopernikańskie w r. 1873, Roczn. Tor. 1973, t. 8, s. 21–71. 3) Spis zawartości Zapisków Historycznych TNT za lata 1908–1974, Toruń 1974, 64 s. 4) Życie polskie Torunia podczas Wiosny Ludów, Roczn. Tor. 1978, t. 13, s. 159–181. 5) Życie polskie Torunia w latach siedemdziesiątych XIX w., Roczn. Tor. 1980, t. 15, s. 253–301. 6) Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu. Działalność w okresie od 9 IV 1979 do 25 IV 1983, Komunikat Tow. Przyjaciół Książki w Warszawie, Warszawa 1983, s. 22–25. 7) Uroczysta inauguracja pracy Towarzystwa Naukowego w Toruniu w jego odrestaurowanym gmachu 28 września 1981, Zap. Hist. TNT, t. 47, z. 3, s. 127–130. 8) Obchody polskich rocznic i świąt narodowych w Toruniu pod zaborem pruskim, [w:] Imprezy towarzyskie i oficjalne w dawnym Toruniu, pod red. J. Staszewskiego, Toruń 1984, s. 59–78. 9) Uroczysty obchód 150-lecia „Pana Tadeusza” A. Mickiewicza w Towarzystwie Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, Komunikat Tow. Przyj. Książki w Warszawie 1984/1985, s. 17–19. 10) Polskie druki i wydawnictwa patriotyczne w Toruniu podczas zaboru pruskiego 1815–1920, Komunikat Łódzkiego Tow. Przyj. Książki, Łódź 1985, nr 29. 11) Życie polskie Torunia w ostatnich latach

zaboru pruskiego (1916–1920), Toruń 1985, 110 s. 12) Ogólnopolska Sesja Naukowa z okazji 750-lecia lokacji miast Torunia i Chelмна, Zap. Hist., 1985, t. 50, s. 159–160. 13) Uroczystość odsłonięcia tablicy pamiątkowej ku czci Zygmunta Mocarskiego – założyciela Towarzystwa Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, Komunikat Tow. Przyj. Książki w Warszawie 1985/1986, s. 22–26. 14) Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu. Działalność w okresie od 26 IV 1983 do 31 XII 1986, Komunikat Tow. Przyj. Książki w Warszawie 1987, s. 11–16. 15) Książka w Toruniu pod zaborem pruskim, [w:] Księga Pamiątkowa Książnicy Miejskiej w Toruniu 1923–1983, Toruń 1988, z. 57–70. 16) Nieznany opis Torunia w krakowskim „Czasie” z 1853 r., Roczn. Tor. 1989, t. 19, s. 203–209. 17) Flisak toruński. Projekt, realizacja i historia studzienki-pomnika, Toruń 1989, 42 s.; wyd. II poszerz. Toruń 2003, 80 s. 18) Z Polski na doroczne spotkanie bibliofilów niemieckich i na Międzynarodową Wystawę Książki (IBA’89) w Lipsku, Komunikat Tow. Przyj. Książki w Warszawie 1990, s. 28–32. 19) Dylematy i współzależności komunikacji wodnej i lądowej Torunia w latach budowy głównych dróg żelaznych miasta (1853–1883), Roczn. Tor. 1991, t. 20, s. 117–198. 20) Pionierzy toruńskiej fotografii 1843–1868, Roczn. Tor. 1992, t. 21, s. 149–172. 21) Telegramy kościuszkowskie w Toruniu, [w:] Księga Pamiątkowa Jubileuszu 70-lecia Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu, Toruń 1994, s. 45–59. 22) Życie polskie Torunia przed stu laty (1890–1895), Roczn. Tor. 1994, t. 22, s. 193–238. 23) Plakat toruński 1920–1939, Toruń 1994, 40 s. 24) Telegramy kościuszkowskie – zapomniane dokumenty patriotyzmu polskiego 1895–1939, Toruń 1995, 16 s. 25) Toruń – miasto i ludzie na dawnej fotografii, pod red. M. Biskupa (współaut. M. Arszyński), Toruń 1995, 320 s. + 182 il.; wyd. II 1998. 26) Alma Mater Thoruniensis – pierwsze czasopismo studenckie uniwersyteckiego Torunia, Głos Uczelni 1996, nr 3, s. 18–19. 27) Historia fotografii toruńskiej, cz. II: za lata 1869–1899, Roczn. Tor. 1996, t. 23, s. 69–88. 28) Zjazd obywatelski w Okywiu 1863 r., Pomerania (Gdańsk) 1997, nr 1, s. 34–36. 29) Karl Dedecius i Towarzystwo Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, Przegląd Artyst.-Liter. 1997, nr 1–2, (Toruń) 1997, s. 14–18. 30) Bibliofilska dokumentacja historii Torunia. Kilka refleksji z okazji 70-lecia Towarzystwa Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, [w:] Jubileuszowe spotkanie bibliofilskie. Toruń 26 maja 1996 r., Toruń 1997, s. 49–56. 31) Zwei thorer wissenschaftliche Vereine. ein deutscher (CV) und ein polnischer (TNT) im. 19. und 20. Jahrhundert, [w:] Toruń–Thorn (1793–1920). Eine Stadt im Grenzraum, Göttingen 1998, s. 27–40; toż w jęz. pol.: Toruń 1793–1920. Miasto pogranicza. Katalog stałej ekspozycji otwartej w 80. rocznicę odzyskania Pomorza 18 stycznia 1920 r., Toruń 1999, s. 23–32. 32) Franciszkanie na toruńskim Podgórzu, „Głos z Torunia”. Dod. do tyg. katolickiego „Niedziela” (Częstochowa) 1999, nr 44. 33) Toruński etap ostatniej drogi Juliusza Słowackiego z Paryża na Wawel. W 150. rocznicę śmierci Juliusza Słowackiego 1849–1999, Toruń 1999, 16 s. 34) Dzieje toruńskiej Książnicy Miejskiej w latach 1939–1947, [w:] Księga Pamiątkowa Jubileuszu 75-lecia Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu, Toruń 1999, s. 31–42. 35) Witkowsky – rodzina humanistów toruńskich XX wieku, [w:] Rodzina pomorska, pod red. J. Borzyszkowskiego, Gdańsk 1999, s. 258–271. b) Opracowania z regionalnej historii sztuki: 36) 25-lecie twórczości Stanisława Borysowskiego, Pomorze (Bydgoszcz) 1955, nr 3. 37) Malarstwo Zygmunta Kotlarczyka, [w:] Katalog wystawy indywidualnej w BWA w Toruniu, XII 1964. 38) Grafika Barbary Narębskiej-Dębskiej, [w:] Katalog wystawy w Salonie Okręgu Warszawskiego ZPAP, Galeria Sztuki na MDM, I–II 1965. 39) Eugeniusz Przybył (1884–1965), współaut. T. Niesiołowski, [w:] Katalog wystawy pośmiertnej, BWA Toruń XII 1965. 40) Grafika toruńska, [w:] Katalog wystawy, Poznań, Arsenal, VII 1965. 41) Grafika i malarstwo Izoldy Kotlarczyk, [w:] Katalog wystawy BWA Olsztyn, XII 1965. 42) Grafika toruńska, [w:] Katalog wystawy BWA Kraków, I 1966. 43) Grafika Marii Wąsowskiej, [w:] Katalog wystawy w Galerii Sztuki na MDM w Warszawie, II 1966. 44) Malarstwo Mieczysława Wiśniewskiego, [w:] Katalog wystawy BWA Toruń, IV 1966. 45) Tymon Niesiołowski i Grupa Toruńska, [w:] Katalog IX wystawy Grupy Toruńskiej, BWA Toruń, II 1966. 46) Grafika Barbary Narębskiej-Dębskiej, [w:] Katalog wystawy w Galerii Sztuki Współczesnej w Gdańsku, IX 1966.

47) Fotografika – jej twórcy i odbiorcy, [w:] Katalog Ogólnopolskiej Wystawy Fotografii Artystycznej w BWA Toruń, II 1966. 48) Tymon Niesiołowski – malarstwo okresu toruńskiego, [w:] Teka 20 reprodukcji wielobarwnych z okazji wystawy pośmiertnej w Bydgoszczy i Toruniu, II i III 1967. 49) Grafika Okręgu Toruńskiego, [w:] Katalog wystawowy BWA w Szczecinie, II 1967. 50) Rysunki Józefa Kotlarczyka, [w:] Katalog wystawy w Muzeum Okręgowym w Toruniu, V 1967. 51) Okręgowa wystawa Grupy Toruńskiej, [w:] Katalog wystawy w Muzeum Okręgowym w Toruniu, VI–VII 1967. 52) Toruńskie grafiki (tekst w jęz. czeskim), [w:] Katalog wystawy grafiki toruńskiej w Brnie, VIII–IX 1967. 53) Malarstwo Barbary Steyer, [w:] Katalog wystawy w Muzeum Ziemi Bydgoskiej im. L. Wyczółkowskiego w Bydgoszczy, X 1967. 54) Józef Kotlarczyk. Wystawa grafiki i rysunku, [w:] Katalog wystawy w Salonie Sztuki BWA w Olsztynie-Zamku, XI–XII 1967. 55) Architektura i światło w Grafice Józefa Kotlarczyka, [w:] Katalog wystawy BWA w Olsztynie, X 1970. 56) Stanisław Borysowski, [w:] Katalog wystawy BWA w Toruniu i Bydgoszczy, II i III 1971. 57) Propozycje dla Torunia, [w:] Katalog Ogólnopolskiej Wystawy Rzeźby Przestrzennej z okazji 500-lecia urodzin M. Kopernika w Toruniu, XI–XII 1971. 58) Propozycje dla Torunia. O rzeźbie przestrzennej w Toruniu, Roczn. Tor. 1972, t. 7, s. 147–158. 59) Ogólnopolska wystawa malarstwa w Toruniu, [w:] Katalog wystawy „Kopernik-Kosmos” w Muzeum Okręgowym w Toruniu, Toruń 1972–1973, s. 7–8. 60) Ogólnopolska Wystawa Malarska „Kopernik-Kosmos”, Roczn. Tor. 1973, t. 8, s. 211–227. 61) Graphik aus Toruń, [w:] Katalog wystawy grafiki toruńskiej w Kunsthalle Rostock, XI 1973. 62) Malarstwo i grafika artystów toruńskich w 500-lecie urodzin M. Kopernika, [w:] Katalog wystawy, Ferrara 1973, s. 13–17 (tekst również w jęz. włoskim i francuskim), też [w:] Roczn. Tor. 1974, t. 9, s. 283–288). 63) Druki kopernikowskie Zygryda Gardzielewskiego, [w:] Katalog wystawy, Toruń IX 1974. 64) Od przyjaciół (współaut. J. Frycz), [w:] Katalog wystawy pośmiertnej malarstwa Jana Warszawskiego (1909–1966), Salon Wystawowy KMPiK w Toruniu, IX 1974. 65) Józef Kotlarczyk – grafika i rysunek, [w:] Katalog wystawy w Salonie Oddziału Stołecznego Stowarzyszenia PAX w Warszawie, X–XI 1975. 66) Plastyka toruńska 1945–1975. Rys historyczny. I: Wystawy w Toruniu; II: Wystawy indywidualne artystów toruńskich w kraju (poza Toruniem); III: Udział artystów toruńskich w ważniejszych wystawach ogólnopolskich; IV: Ważniejsze wystawy zbiorowe artystów toruńskich w kraju; V: Wystawy zbiorowe artystów toruńskich za granicą; VI: Wystawy indywidualne artystów toruńskich za granicą; VII: Udział toruńskich artystów w zbiorowych wystawach sztuki polskiej za granicą; VIII: Udział toruńskich artystów w wystawach międzynarodowych w kraju i za granicą; IX: Udział toruńskich artystów w międzynarodowych wystawach plenerowych w kraju; X: Kronika ważniejszych wydarzeń w sztuce Torunia; XI: Nagrody i wyróżnienia artystyczne w latach 1966–1975 oraz odznaczenia państwowe artystów toruńskich, [w:] Plastyka toruńska 1945–1975, pod red. B. Mansfelda, Toruń 1975, s. 6–86. 67) Polnische Kunst aus Toruń, [w:] Katalog wystawy malarstwa, grafiki, rzeźby i sztuki użytkowej artystów toruńskich w Dreźnie, VIII–IX 1976. 68) Nastitelijaita Torunissa, [w:] Katalog wystawy malarstwa, grafiki i rzeźby artystów toruńskich w Hämeenlinna (Finlandia), VII–VIII 1976. 69) Trzydziestopięcioletnie Związku Polskich Artystów Plastyków w Toruniu. Pełny wykaz członków oraz tekst okolicznościowy w wydawnictwie jubileuszowym, zapowiadającym wystawę związkową w Toruniu, Toruń 1980, 4s. 70) Hans Robert Schmidt. Malarstwo, [w:] Katalog wystawy w toruńskiej galerii „U Kallimacha”. XII 1981. 71) Święto Zmarłych. Wspomnienie toruńskich artystów, którzy odeszli, Tor. Inf. Kult. 1986, nr 7, s. 21–23. 72) O nowe opracowanie historii sztuki Torunia, Tor. Inf. Kult. 1987, nr 3, s. 39–41. 73) Kartusze i medaliony muzyczne w rzeźbie Eweliny Szczech-Siwickiej, [w:] Katalog wystawy, Bydgoszcz 1988, s. 1–4. 74) O twórcy i estetyce najstarszych druków toruńskich, Bibliofil (Łódź) 1988, nr 2, s. 2–3. 75) Kształt i oblicze piękna w sztuce książki. (O grafice jako sztuce Z. Gardzielewskiego), Toruń 1993, 56 s. 76) Sztuka książki Zygryda Gardzielewskiego. Wystawa w Bibliotece Narodowej w Warszawie, Warszawa 1994, 4 s; też [w:] Sztuka książki Zygryda Gardzielewskiego. Wystawa na Zamku w Malborku, Malbork 1995, s. 7–12. 77) „Pan

Tadeusz" Adama Mickiewicza w drzeworytach Józefa i Zygmunta Kotlarczyków, [w:] „Pan Tadeusz” Adama Mickiewicza w 16 drzeworytach Józefa i Zygmunta Kotlarczyków, Toruń 1997, s. 14–18. 78) Kot i artysta. Opowiadanie (pamięci Józefa Kotlarczyka 1922–1994), Przegł. Artyst.-Liter. (Toruń) 1997, nr 6, s. 20–22; toż w wyd. książk. (poszerz.), Toruń 1997, 4 s. 79) Zygmunt Kotlarczyk jako człowiek i artysta. Wspomnienia przyjaciela, [w:] Zygmunt Kotlarczyk (1917–1996). Malarstwo, grafika, rysunek. Katalog wystawy pośmiertnej w Muzeum Okręgowym w Toruniu, Toruń 1988, s. 9–14. 80) Polskie pocztówki świąteczne i noworoczne (ze zbioru T. Z.), Informator o wystawie zorganizowanej przez Dom Muz i ToMiTo (Koło Podgórz, XI 1998–I 1999). 81) Polskie pocztówki wielkanocne z lat 1900–1939 (ze zbioru T. Z.), Informator o wystawie zorganizowanej przez Dom Muz i ToMiTo (Koło Podgórz) III–IV 1999, 8 s. 82) Torunianie i Podgórzanie na anonimowej fotografii portretowej z przełomu XIX i XX w. (ze zbioru T. Z.), Informator o wystawie zorganizowanej przez Dom Muz i ToMiTo (Koło Podgórz), II–IV 1999, 8 s. 83) Ekslibrisy Wojciecha Jakubowskiego (ze zbioru T. Z.), Informator o wystawie zorganizowanej przez Dom Muz, Toruń 2000, 8 s. 84) Dzieje Zakładu Graficznego „Sztuka” w Toruniu 1920–1923. [w:] Katalog wystawy zorganizowanej przez Muzeum Okręgowe w Toruniu, Toruń 2000, s. 7–31. 85) Polska pocztówka patriotyczna do roku 1939 (ze zbioru T. Z.). Katalog wystawy zorganizowanej przez ToMiTo, Toruń 2001, 66 s. c) Opracowania z historii chórów i śpiewactwa: 86) Chóry... chóry...chóry... Krótkie historie chórów: Chór Mieszany „Cecylia” w Chełmży, Chór Męski „Echo” w Grudziądzu, Towarzystwo Śpiewu „Halka” w Inowrocławiu-Mątwach, Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” w Rypinie, Towarzystwo Śpiewacze „Dzwon” – Rzemieśniczy Chór Męski im. Z. Moczyńskiego w Toruniu, Towarzystwo Śpiewacze „Lutnia” im. M. Kadleca w Toruniu, Towarzystwo Śpiewu „Lutnia” w Wąbrzeźnie, Chór Rzemieśniczy „Lutnia” we Włocławku, [w:] Pieśni cześć! – 60 lat Okręgu I Toruńskiego Pomorskiego Związku Śpiewaczego, Toruń 1973, s. 79–90. 87) Spór o datę założenia „Lutni” toruńskiej, Życie Śpiewacze (Warszawa) 1973, nr 3–4, s. 20–22. 88) Dzieje Towarzystwa Śpiewu „Lutnia” w Toruniu pod zaborem pruskim 1898–1920, Roczn. Tor. 1975, t. 10, s. 169–210. 89) Nie rzucim ziemi skąd nasz ród!. Życie Muz. (Warszawa) 1983, nr 11, s. 5–10. 90) Działalność Towarzystwa Śpiewu „Lutnia” w Toruniu na progu niepodległości. (W 90. rocznicę założenia), Tor. Inf. Kult. 1988, nr 11, s. 26–28. 91) Polskie wydawnictwa przebojów muzycznych i tanecznych w okresie międzywojennym (ze zbioru T. Z.). Informator o wystawie w Domu Muz XI–XII 1999. 92) Dzieje chórów kościelnych miasta Podgórza przed jego włączeniem do Torunia (1918–1938), Roczn. Tor. 2001, t. 28, s. 123–139. d) Biogramy: 93) Antczak Antoni (1890–1952), [w:] Pieśni cześć!, Toruń 1973, s. 91. 94) Babecki Jan Albert (1743–1840), ks. dr przeor toruńskich dominikanów, [w:] TSB, Toruń 2000, t. 2, s. 24–25. 95) Bagiński Bogumił Antoni (1869–1935), organizator toruńskiego i pomorskiego ogrodnictwa, działacz społeczny, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 27–28. 96) Balewski Władysław (1893–1980), członek młodzieżowych organizacji filomackich, lekarz i działacz społeczny, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 29–30. 97) Buszczyński Feliks (1898–1968), działacz amatorskiego ruchu śpiewaczego w Toruniu, [w:] Pieśni cześć!, Toruń 1973, s. 92. 98) Buszczyński Bolesław (1857–1926), meteorolog i astronom, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 51; toż [w:] BPN, t. 1, Gdańsk 1992, s. 182–183. 99) Buszczyński Józef (1823–1887), drukarz, wydawca i właściciel „Gazety Toruńskiej”, [w:] Wybitni ludzie dawnego Torunia, Toruń 1982, s. 203–209; toż [w:] SBPN, t. 1, Gdańsk 1992, s. 183; TSB, Toruń 1998, t. 1, s. 46–48. 100) Buszczyński Sylwester (1855–1940), toruński drukarz, wydawca i działacz społeczny, [w:] Wybitni ludzie dawnego Torunia, Toruń 1982, s. 209–215; toż [w:] SBPN, t. 1, Gdańsk 1992, s. 183–184; TSB, Toruń 1998, t. 1, s. 48–49. 101) Cieślak Stanisław (1898–1954), red. nac. „Słowa Pomorskiego”, działacz społeczny, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 55–57. 102) Ćwikliński Jan Kazimierz (1850–1924), sędzia polski w Toruniu pod zaborem pruskim, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 65–67. 103) Dandelski Zdzisław (1880–1954), lekarz i działacz społeczny, [w:] SBPN, t. 1, Gdańsk 1992, s. 290–291. 104) Danielewski Ignacy (1829–1907), literat, dziennikarz, wydawca i działacz narodowy, [w:] Wybitni ludzie dawnego Torunia, Toruń 1982, s. 217–226; toż [w:] SBPN, t. 1, Gdańsk 1992,

s. 292–294; TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 71–72. 105) Dąbrowski Stanisław (1889–1969), aktor i teatrolog, zapomniany badacz kultury i historii Torunia, *Przegl. Artyst.-Liter.* (Toruń) 1998, nr 7–8, s. 101–104; toż [w:] SBPN, supl. I, Gdańsk 1998, s. 64–65. 106) Stanisław Dąbrowski w Toruniu, [w:] 80 lat teatru w Toruniu 1920–2000, pod red. J. Skuczyńskiego, Toruń 2000, s. 171–182. 107) Domachowski Józef (1876–1940), ks. proboszcz parafii św. Piotra i Pawła na toruńskim Podgórzu, działacz społeczny, [w:] SBPN, supl. I, Gdańsk 1998, s. 69–70. 108) Freymuth Otto (1892–1953), historyk architektury, etnograf, muzyk i bibliotekarz, dyrektor Ks. Miejskiej w Toruniu 1940–1944, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 103–104. 109) Życie i działalność Ottona Freymutha w okupowanym Toruniu (1940–1944), [w:] *Zap. Hist.*, t. 64, z. 2, Toruń 1999, s. 93–118. 110) Gardzielewski Zygfryd (1914–2001), [w:] *Wielka Encykl. Powsz.* PWN, t. 9, Warszawa 2002, s. 536. 111) Goltz Bogumił (1801–1870), literat niemiecki na Pomorzu, [w:] SBPN supl. I, Gdańsk 1998, s. 96–97. 112) Graff Karol (1840–1902) dr, nauczyciel rolnictwa i hodowli zwierząt, redaktor „Gazety Toruńskiej”, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 110. 113) Hasse Arnold (1873–1933) dr, ostatni niemiecki nadburmistrz Torunia w czasach zaboru pruskiego, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 113. 114) Ilcewicz Władysław (1894–1957), Dzieje pewnej kariery teatralnej w międzywojennym Toruniu, *Przegl. Artyst.-Liter.* (Toruń) 1996, nr 10, s. 36–39, il. 115) Jacobi Lotte (1896–1990) – ostatnia z rodu pionierów toruńskiej fotografii, wybitny fotografik niemiecki i amerykański, *Przegl. Artyst.-Liter.* (Toruń) 1996, nr 6, s. 36–37, il. 116) Jacobi Aleksander (1829–1894), senior licznej rodziny toruńskich fotografów, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 122–123. 117) Lambeck Ernst (1814–1892), toruński księgarz, drukarz i wydawca narodowości niemieckiej, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 147–149. 118) Łęgowska Aniela (1899–1970), śpiewaczka i działaczka Tow. Śpiewu „Lutnia” w Toruniu, [w:] *Pieśni cześć!*, Toruń 1973, s. 92–93. 119) Łukowicz Marcelli (1889–1979), toruński lekarz i działacz społeczny, *Rocz. Tor.* 1988, t. 18, s. 65–74. 120) Makowski Ludwik (1883–1939), mistrz krawiecki, prezes Tow. Śpiewu „Lutnia” w Toruniu, działacz społeczny, [w:] *Pieśni cześć!*, Toruń 1973, s. 93–94. 121) Marquart Karl (1818–1872), dziennikarz, literat i poeta niemiecki w Toruniu, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 170–171; toż, [w:] SBPN, supl. I, Gdańsk 1998, s. 96–97. 122) Męczykowski Jan (1873–1917), ksiądz proboszcz parafii NMP w Toruniu, działacz katolickich organizacji młodzieżowych, organizator polskich czytelni ludowych w Toruniu pod zaborem pruskim, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 65–67. 123) Mielczewicz Józef (1870–1933), adwokat toruński, działacz społeczny, SBPN, t. 3, Gdańsk 1997, s. 209. 124) Moczyński Zygmunt (1871–1940), kompozytor, organista, dyrygent, działacz społeczny, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 175–177, il. 125) Piątkowski Bernard (1902–1964) muzyk i dyrygent toruński w organizacjach śpiewackich, [w:] *Pieśni cześć!*, Toruń 1973, s. 96. 126) Pietrykowski Tadeusz (1895–1940), [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 199–201. 127) Tadeusz Pietrykowski w służbie dobra i piękna książki polskiej, *Katowice* 1993, 28 s., il.; 128) Rakowicz Franciszek Tadeusz (1839–1979), redaktor, publicysta, księgarz, wydawca, działacz społeczny i gospodarczy, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 212–213, toż [w:] PSB, t. 30, Wrocław 1987, s. 505–506. 129) Ryczkowski Józef (1917–1997), toruński dziennikarz, redaktor i działacz społeczny, *Rocz. Tor.* 1997, t. 24, s. 253–258, il. 130) Schmeja Emil (1825–1907), ksiądz proboszcz kościoła farnego śś. Janów w Toruniu, [w:] PSB, t. 31, Warszawa 1995, s. 531–532; toż, [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 161–162. 131) Schmidt Hans Robert (1926–1997), niemiecki artysta malarz, wielki przyjaciel Polski i Torunia, *Przegl. Artyst.-Liter.* (Toruń) 1998, nr 1–2, s. 186–189, il. 132) Sopoćko Konstancy Maria (1903–1992) – nasz przyjaciel i artysta, Toruń 1992, 4 s. 133) Sulecki Jakub (1862–1941), senior polskich działaczy społecznych w Toruniu podczas zaboru pruskiego i w okresie międzywojennym, męczennik Stutthofu, *Rocz. Tor.* 1983, t. 16, s. 153–164; 134) Sulecki Jakub, działacz Tow. Gimnastycznego „Sokół” w Toruniu, [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 199–300. 135) Szuman Henryk Antoni (1882–1939), ksiądz, organizator opieki nad sierotami i ubogimi, [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 233–234, il. 136) Szuman Leon Stanisław (1852–1920), toruński lekarz i działacz społeczny, poeta [w:] TSB, t. 2, Toruń 2000, s. 234–236, il. 137) Szuman Wanda (1890–1994), nauczyciel-

ka, animatorka życia kalekich dzieci, działaczka społeczna. Młodość Wandy Szuman w Toruniu, [w:] *Jedno godne życie. Wandzie Szuman w stulecie urodzin*, praca zbior., Toruń 1991, s. 7–16; 138) Wanda Szuman, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 234–236, il. 139) Tempski-Esden Kazimierz (1887–1936), toruński ekonomista i działacz pom. org. rolniczych, [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 361–362. 140) Tempski-Esden Stanisław (1884–1960), toruński adwokat i notariusz, [w:] SBPN, t. 4, Gdańsk 1997, s. 362. 141) Waldowski Julian (1834–1912), toruński i śląski artysta malarz, [w:] TSB, t. 1, Toruń 1998, s. 244–245. e) R e c e n z j e: 142) Wystawa wydawnictw polskich towarzystw bibliofilskich z lat 1945–1978, [w:] *Księga Pamiątkowa Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu*, Toruń 1982, s. 86–92. 143) Wystawa dorobku Oficyny Drukarzkiej Książnicy Miejskiej im. M. Kopernika w Toruniu, [w:] *Księga Pamiątkowa Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu*, Toruń 1982, s. 92–95. 144) O nowe opracowanie historii sztuki Torunia (rec. książki „Sztuka Torunia i Ziemi Chełmińskiej 1233–1815”, Toruń 1986), *Tor. Inf. Kult.* 1987, nr 3, s. 39–41. 145) Wiersze o Toruniu (rec. książki „Wiersze o Toruniu”, Łódź 1987), *Tor. Inf. Kult.* 1987, nr 1–2, s. 32–34. 146) Toruń w niemieckiej powieści Jana Christa pt. „Anna Wentscher” [Stuttgart 1995], *Przeł. Artyst.-Liter.* (Toruń) 1998, nr 1–2, s. 186–189. f) P r a c e r e d a k c y j n e: 147) Kochanowski Jan, *Fenomena*, Toruń TBL, 1973. 148) Lelewel Joachim, Kopernika tudzież innych astronomów polskich w geografii zasługa, Toruń TBL, 1973. 149) Biernat z Lublina. Kto miłuje księgi nie miewa tęskności, Toruń TBL, 1973. 150) Broniewski Władysław, Wisła (fragment), Toruń TBL, 1974. 151) Derdowski Hieronim, Oracyjo pożegnałno dlo Pana Feliksa Czorlińskiego na bancicie wieczornym u Mazura w Toruniu, w wiliją Zwodzyjosza w roku Pańskim 1884, Toruń TBL, 1975. 152) *Rocznik Toruński 1975–1994*, t. 10–22. 153) Statut Towarzystwa Bibliofilów im. J. Lelewela w Toruniu, Toruń TBL, 1976. 154) Skarbek Fryderyk, Dziękczynienie temu, który się łaskawie trudnił moim ukształceniem, Toruń TBL, 1976. 155) Tuwim Julian, Zakochany bibliofil, Toruń TBL, 1977. 156) Kasprowicz Jan, Pieśń o burmistrzance, Toruń TBL, 1977. 157) Bocheński Aleksander, List do bibliofilów o braciach Żaluskich, Toruń TBL, 1978. 158) Brahmer Mieczysław, Fraszka pacjenta powyżej 75 lat odczytana w nieobecność Autora przez Michała Hilchena dnia 23 września 1978 r. podczas Biesiady Bibliofilskiej w hotelu „Helios” na Ogólnopolskim Zjeździe Bibliofilów w Toruniu, Toruń TBL, 1978. 159) Mocarski Zygmunt, Toruń w historii drukarstwa, Toruń TBL, 1979. 160) Tomczak Andrzej, *Cartographiae Torunensis exempla* (Posłowie wiersz. T. Z.), Toruń TBL, 1979. 161) Sopoćko Konstancy Maria, Wspomnienia i konfrontacje typografika z drzeworytami autora, Toruń TBL, 1979. 162) Górski Konstancy Marian, *Biblioman.* (Posłowie T. Z.), Toruń TBL, 1979. 163) Sopoćko Konstancy Maria, Pojazdy w dawnej Warszawie, z linorytami autora, Toruń TBL, 1979. 164) Nowak Zenon Hubert, *Iconographiae Torunensis anno MDCLVI quinque exempla*, Toruń TBL, 1980. 165) Gadki toruńskie, czyli zagadki weselne z przelomu XVII–XVIII w. (Wybór S. Salmonowicz), Toruń TBL, 1980. 166) Jędrzyński Zefiryon, Włoskie niebo Kopernika. Widoki miast z dzieła Hartmanna Schedla „Liber Chronicarum” w reprodukcjach J. Gardzielewskiej, Toruń TBL, 1980. 167) Czechowicz Józef, *Z kroniki bibliofilów lubelskich.* (Wstęp T. Z.), Toruń TBL, 1982. 168) *Księga Pamiątkowa Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu 1978.* (Wstęp T. Z.), Toruń TBL, 1982. 169) Wyspiański Stanisław, *Pociecho moja, ty książeczko*, Toruń TBL, 1983. 170) Tomaszewski Roman, *Pismo drukarskie a estetyka druku*, Toruń TBL, 1983. 171) Ryszkiewicz Andrzej, *Exlibris polski – uwagi o kolekcjonerstwie.* (Posłowie wiersz. T. Z.), Toruń TBL, 1983. 172) Baranowski Henryk, *Towarzystwo Bibliofilów im. Lelewela w Toruniu. Działalność wydawnicza w l. 1927–1983.* Bibliografia, Toruń TBL, 1984. 173) *Młody Fryderyk Chopin w Toruniu.* (Posłowie T. Z.), Toruń TBL, 1984. 174) *My Burmistrzowie y Rada Miasta Thorunia. Rozporządzenia i obwieszczenia władz miejskich z pierwszej połowy XVIII w.* (Wstęp T. Z.), Toruń TBL, 1985. 175) *Manie kolekcjonerskie tudzież inne potrzeby ciała i ducha w 12 miedziorytach Daniela Chodowieckiego z nowymi wierszami Marii Kaloty-Szymańskiej. Z okazji Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Lublinie 16–17 III 1985.* (Nota wyd. T. Z.), Toruń TBL, 1985. 176) *Ekslibrisy Zbigniewa Józwicka.* (Wstęp T. Z.), Toruń TBL, 1985. 177) Górski Konrad, *Mickiewicz–Lelewel*, Toruń TBL, 1986. 178) *Polonica Dede-*

ciana. Literatura polska w pismach, tłumaczeniach i wydawnictwach Karla Dedeciusa. Bibliografia wydawnictw książkowych za lata 1959–1986. (Nota wyd. T. Z.), Toruń TBL, 1986. 179) Zawadzki Henryk Seweryn. Józef Wagner, dyrektor tajnych drukarni Rządu Narodowego w Powstaniu Styczniowym, Toruń TBL, 1987. 180) Stanisław Gliwa 1910–1986. Polski artysta książki na obczyźnie. (Nota wyd. wiersz. T. Z.), Toruń TBL, 1987. 181) Tomaszewski Roman, Druki i druczki, Toruń TBL, 1987. 182) Wierzyński Kazimierz, Czarne błoto, Toruń TBL, 1988. 183) Makowiecki Tadeusz, Pani Zosia, Toruń TBL, 1988. 184) Górski Konrad, Pochwała śmiechu. Z portr. i karykat. autora, Toruń TBL, 1988. 185) Stanisław Gliwa o własnej oficynie wydawniczej z 7 litogr. autora, Toruń TBL, 1989. 186) Supervielle Jules, Wól i osioł u złóbka, przekł. T. Terleckiego. (Posłowie T. Z.), Toruń TBL, 1989. 187) Hartknoch Krzysztof, Opis Torunia z roku 1684 zawarty w dziele „Dawne i nowe Prusy”, przekł. J. Serczyk, Toruń TBL, 1989. 188) Dmochowski Franciszek K., Sztuka rymotwórcza – Die Kunst des Reimens, przekł. K. Dedecius, Toruń TBL, 1990. 189) Zawacka Elżbieta, Studia z dziejów Wojskowej Służby Kobiet, Toruń APAK, 1992. 190) Toruń. Folder, tekst K. Podlaszewska, fot. J. Gardzielewska. Toruń ToMiTo, 1993. 191) Album toruńskie – czterdzieści wierszy o Toruniu M. Kaloty-Szymańskiej, Toruń TBL, 1994. 192) Gardzielewska J., Kronika bibliofilskiej przyjaźni (Wstęp T. Z.), Toruń TBL, 1995. 193) Bąk Ludwik, Dzieje szkoły średniej w Wałczu od Kolegium Jezuitckiego do Liceum Ogólnokształcącego 1665–1995, Wałcz 1998. 194) Ciesielska Karola, Towarzystwo Miłośników Torunia – 75 lat pracy dla miasta, Toruń ToMiTo, 1998. 195) Toruń jako ośrodek wymiaru sprawiedliwości w przeszłości i współcześnie, Toruń ToMiTo, 2000. g) Teksty okolicznościowe: 196) Akt erekcyjny Pomnika Kolejarza w Toruniu wmurowany 23 IV 1976 r. 197) Dyplom nadania członkostwa honorowego Tow. Bibliofilów im. J. Lelewela dla prof. K. Górskiego, Toruń TBL, 1978. 198) Dyplom do medalu 55-lecia Tow. Bibliofilów im. J. Lelewela, Toruń TBL, 1981. 199) Przemówienie powitalne prezesa Tow. Bibliofilów im. J. Lelewela. [w:] Księga pamiątkowa Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu w 1978 r., Toruń TBL, 1982, s. 21–24. 200) Sprawozdanie Komitetu Organizacyjnego Ogólnopolskiego Zjazdu Bibliofilów w Toruniu 23–24 września 1978 r., Toruń TBL, 1982, s. 5–8. 201) List gratulacyjny z okazji 60-lecia Książnicy Miejskiej im. Kopernika w Toruniu, Toruń TBL, 1983. 202) Mija kolejny rok... sześćdziesiąty pierwszy, tekst noworoczny, Toruń TBL, 1987. 203) Książka jest magnesem wyobraźni, tekst noworoczny, Toruń TBL, 1988. 204) Dyplom nadania członkostwa honorowego Tow. Bibliofilów im. J. Lelewela dla dr. K. Dedeciusa z Darmstadt, TBL, Toruń 1988. 205) Dyplom nadania członkostwa honorowego Tow. Bibliofilów im. J. Lelewela dla prof. K. M. Sopoćki, TBL, Toruń 1988.

UROCZYSTOŚCI JUBILEUSZOWE 80-LECIA URODZIN
PROF. DRA H. C. MARIANA BISKUPA W DNIU 12 XII 2002 ROKU

Janusz Małek

Słowo na 80-lecie urodzin prof. dra Mariana Biskupa

Czcigodny Jubilacie, Pani Profesorowo, Panie i Panowie

Organizatorzy podniosłej uroczystości 80-lecia urodzin profesora Mariana Biskupa Pan Prezydent Miasta Torunia i Zarząd Towarzystwa Naukowego w Toruniu powierzyli mi zadanie prezentacji sylwetki Jubilata. Zdaję sobie sprawę, że z zadania tego lepiej wywiązaliby się najbliżsi koledzy Profesora, znający go najdłużej. Ale i ja już prawie od półwiecza pozostaję w kręgu oddziaływania prof. Biskupa. Był on bowiem recenzentem mojej pracy magisterskiej i pracy doktorskiej. Wywodzi się od tego samego Mistrza Profesora Karola Górskiego. Miałem więc możliwość obserwować od kilkudziesięciu lat działalność dydaktyczną, naukową i organizacyjną Jubilata i to mnie ośmieliło, aby przyjąć propozycję organizatorów.

Przypomnijmy główne daty z życia Profesora. Prof. Marian Biskup urodził się 19 grudnia 1922 r. w Inowrocławiu, w rodzinie rzemieślniczej. Jego naukę w gimnazjum im. Jana Kasprowicza w tym mieście, w momencie uzyskania małej matury, przerwał wybuch II wojny światowej 1 września 1939 r. W czasie okupacji hitlerowskiej Marian Biskup pracował najpierw jako pracownik fizyczny, a potem jako pomocnik biurowy. Maturę uzyskał po wyzwoleniu, już w lutym 1946 r., także w Inowrocławiu. Ten fakt pozwolił mu immatrykulować się 25 lutego tegoż roku na Wydziale Humanistycznym Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, choć wolnym słuchaczem był od jesieni 1945 r. Magisterium uzyskał w czerwcu 1949 r. na podstawie pracy o Janie Cegenbergu na seminarium prof. Karola Górskiego. Rok później, 31 października 1950 r., doktoryzował się na UMK na podstawie pracy „Stosunek Kazimierza Jagiellończyka do Gdańska w dobie wojny trzynastoletniej”, napisanej także pod kierunkiem prof. Karola Górskiego. W tym czasie pracował jako profesor gimnazjalny w Liceum Ogrodniczym w Toruniu, a w latach 1951–1953 w Instytucie Zachodnim. Od roku 1953 aż do przejścia na emeryturę w roku 1992, a więc bez mała 40 lat, nieprzerwanie pracował w Instytucie Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie, najpierw w Zakładzie Atlasu Historycznego, a od roku 1958 kierując Pracownią Zakładu Historii Pomorza w Toruniu, natomiast po

odejściu prof. Labudy na emeryturę – całym Zakładem z pracownikami w Toruniu, Poznaniu i Szczecinie. W latach 1957–1971 pracował na etacie lub na zleceniach także w Instytucie Historii i Archiwistyki UMK, kolejno na stanowiskach adiunkta, docenta i wreszcie profesora. Powróćmy jednak jeszcze na chwilę do sensu stricto „ścieżki naukowej” Jubilata. Stopień kandydata nauk historycznych (odpowiednik habilitacji) uzyskał w roku 1957 w Instytucie Historii PAN w Warszawie, na podstawie pracy „Zjednoczenie Pomorza Wschodniego z Polską w połowie XV wieku”. Praca ta powstała w kręgu badawczym prof. Mariana Małowista. W roku 1958 został powołany na stanowisko docenta. W trzy lata później, w roku 1961, a więc w wieku 39 lat, uzyskał tytuł profesora nadzwyczajnego. O tak szybkiej nominacji zdecydowało, obok wielu innych rozpraw, opublikowanie wówczas znakomitego „Atlasu historycznego Polski. Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI wieku”. Profesorem zwyczajnym został prof. Biskup 10 lat później – w roku 1971. Wówczas Uniwersytet Jagielloński zaproponował prof. Biskupowi objęcie jednej z katedr mediewistycznych zwolnionych przez Jana Dąbrowskiego i Romana Grodeckiego. Prof. Biskup pozostał jednak wierny Toruniowi i Pomorzu. Członkiem korespondentem Polskiej Akademii Umiejętności został w roku 1990, a dwa lata później członkiem czynnym. Natomiast w roku 1991 został członkiem korespondentem Polskiej Akademii Nauk, a w roku 1995 członkiem rzeczywistym tego gremium uczonych. Od roku 1970 jest członkiem Królewskiej Komisji Historycznej dla Edycji Źródeł do Dziejów Skandynawii w Sztokholmie, od roku 1978 jest członkiem korespondentem Academie J'histoire des Sciences (si-an-se) w Paryżu, od roku 1985 wiceprzewodniczącym Międzynarodowej Komisji Historycznej do Badania Dziejów Zakonu Krzyżackiego w Wiedniu, członkiem korespondentem Monumenta Germaniae Historica w Monachium, członkiem korespondentem Historische Kommission für ost- und westpreussische Landesgeschichte w Berlinie. Nie sposób wymienić wszystkich instytucji i towarzystw naukowych, w pracach których uczestniczył i uczestniczy prof. Biskup, ale wspomnieć trzeba choćby o członkostwie w International Commission for the History of Representative and Parliamentary Institutions, czy udział w pracach Polsko-Niemieckiej Komisji Podręcznikowej. Byłoby błędem pominąć sprawowanie dwukrotnie funkcji prezesa Zarządu Głównego Polskiego Towarzystwa Historycznego w latach 1973–1978 oraz funkcji najpierw sekretarza generalnego w latach 1965–1983, a następnie prezesa Towarzystwa Naukowego w Toruniu od roku 1983 aż do chwili obecnej, oraz od roku 1991 stanowiska przewodniczącego Komitetu Nauk Historycznych PAN. W roku 1998 prof. Biskup otrzymał godność doktora honoris causa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, a w roku 2001 taką godność otrzymał na Uniwersytecie Gdańskim. W roku 1993 prof. Biskup został odznaczony Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. W roku 1997 został Honoro-

Id'

wym Obywatelem Inowrocławia, a w roku 2001 Honorowym Obywatelem Torunia. Można by powiedzieć, iż prof. Biskup osiągnął wszystko, co może uczony osiągnąć. Nie tylko godności, ale także powszechne uznanie.

Wypadałoby teraz przybliżyć zebranym twórczość Profesora, ale jak to uczynić, skoro bibliografia prac opublikowanych przez prof. Biskupa doszła do 800, w tym 19 książek i 18 tomów wydawnictw źródłowych. W twórczości Mariana Biskupa można wyróżnić kilka nurtów badawczych: 1) dzieje państwa i zakonu krzyżackiego; wśród książek mieszczących się w tym nurcie trzeba wymienić obok już wspomnianych następujące tytuły: „Trzynastoletnia wojna z Zakonem Krzyżackim 1454–1466” (druk 1967), „Polska a Zakon Krzyżacki w Prusach w początkach XVI wieku” (1983), „Wojna pruska” czyli walka Polski z Zakonem Krzyżackim z lat 1519–1521” (1991), „Historia Pomorza” t. I i II – współudział (1969, 1976), „Dzieje państwa krzyżackiego” – wspólnie z Gerardem Labudą (1986, 1988 i w języku niemieckim druk 2000) i wreszcie rzecz całkiem nową – edycję źródłową przygotowaną wraz z małżonką, a noszącą tytuł „Visitationen im Deutschen Reich im Mittelalter. Teil I 1236–1449”, 2) dzieje Prus Królewskich – tutaj obok „Atlasu historycznego Polski. Prusy Królewskie w drugiej połowie XVI” wymieniłbym monumentalną, zapoczątkowaną razem z Karolem Górskim 8-tomową (12 woluminów) edycję „Aktów Stanów Prus Królewskich z lat 1479–1526” (1955–1993), kontynuowaną przy ostatnich tomach wspólnie z żoną Jubilata Ireną Janosz-Biskupową, oraz serię nową, zapoczątkowaną razem z młodymi badaczami, profesorami Bogusławem Dybasem i Januszem Tandeckim, noszącą tytuł „Protokoły sejmiku generalnego Prus Królewskich”, t. I (1526-połowa 1528), Toruń 2001, 3) studia kopernikańskie – tu wymieniłbym następujące prace: „Nowe materiały do działalności publicznej Mikołaja Kopernika z lat 1512–1537” (1971), „Regesta Copernicana” (1973), „Mikołaja Kopernika »Locationes mansorum desertorum«” (1970), 4) historia średniowieczna Polski – wymieniłbym tutaj przede wszystkim „Historię dyplomacji polskiej”, t. I (1980), 5) monografie miast – m. in. Chełmna, Szubina, Inowrocławia, Bydgoszczy i Torunia. Zatrzymałem się tylko na głównych nurtach badawczych, ale przecież w dorobku Jubilata są studia i artykuły z dziejów Hanzy, krajów skandynawskich czy Inflant. Do tego wszystkiego trzeba dorzucić redagowanie od roku 1955 „Zapisek Historycznych”, najważniejszego organu nauki historycznej w północnej Polsce, a także czasopism regionalnych: „Rocznika Elbląskiego” (1961–1985), „Rocznika Grudziądzkiego” (1960–1970), „Ziemi Kujawskiej” (od 1963-), „Prac Komisji Historycznej BTN” (1963–1996). Mówiłem dotąd o twórczości naukowej i działalności Jubilata na polu organizacji nauki, pomijając jego działalność dydaktyczną. Profesor Biskup zajęcia dydaktyczne na kierunku historii, na UMK, prowadził – jak już wspominałem – kilkanaście lat, wypromował całą grupę magistrów,

jeden z nich ma dzisiaj tytuł profesora, i co ciekawe, nie historii, lecz filozofii (Włodzimierz Tyburski), drugi zrobił u profesora doktorat i był najpierw radcą ambasady RP w Tallinie, a następnie konsulem generalnym w Królewcu (Jan Kostrzak). Widać z tego, iż na jego seminaria garnęła się młodzież uzdolniona. Prof. Biskup zaczął tworzyć własną szkołę historyczną na UMK. Doktoryzował także dojrzałych badaczy, w 1974 r. znakomitego bibliografa i kustosza Biblioteki Uniwersyteckiej Henryka Baranowskiego. Pracę dydaktyczną Profesora na UMK przerwało wprowadzenie nowych przepisów ministerialnych, które nie zezwalały na łączenie pracy w PAN-ie z pracą na Uczelni. Ubolewał nad tym faktem Jego Mistrz prof. Górski. Wydaje mi się, że prof. Biskup taką szkołę stworzył w Zakładzie Historii Pomorza PAN. Świadczy o tym dobitnie fakt, iż trzech Jego współpracowników uzyskało tytuły profesorskie (Jerzy Dygdała, Andrzej Piątkowski, który przedtem się doktoryzował u Profesora, i Szczepan Wierchosławski), a 2 profesury uniwersyteckie. Nie mogę tutaj pominąć Grzegorza Białuńskiego, który napisał pracę doktorską pod kierunkiem Profesora, a w październiku bieżącego roku habilitował się na UMK. Obraz byłby niepełny, gdybym nie wspomniał o oddziaływaniu prof. Biskupa na całe środowisko historyczne w Toruniu. Przez Jego ręce przechodzą nasze teksty publikowane w „Zapiskach Historycznych”, „Rocznikach” czy „Fontes”. I to jest studium doktoranckie czy studia dyplomowe, które prowadzi z nami i dla nas nasz Jubilat. Zwłaszcza młodzi, utalentowani historycy mogą zawsze liczyć na Jego pomoc i radę. Po tym przeglądzie twórczości naukowej, działalności organizacyjnej i dydaktycznej profesora Mariana Biskupa nasuwa się nieodparcie pytanie: „Kiedy i jak prof. Biskup potrafił to wszystko osiągnąć. Czy nie przerasta to siły jednego człowieka”? Na to pytanie może odpowiedzieć tylko sam Profesor. Z moich obserwacji wynika, iż poza talentami, którymi obdarzyła Go natura, jest niezwykle pracowity. Siada do biurka codziennie z rana i spędza przy nim regularnie – jak się wydaje – co najmniej kilka godzin. Profesor był i jest niezwykle wymagający wobec autorów, ale jeszcze chyba bardziej wobec siebie. Widać to w dokładności i skrupulatności kwerendy w archiwach, w staranności i pieczołowitości przy kolacjonowaniu tekstów źródłowych, w sumiennie przeprowadzanej krytyce źródeł i w klarownym wykładzie. Profesor niezwykle odpowiedzialnie podchodzi do tego, co się drukuje, sprawdza, jaką jakość prezentuje konkretny tekst. Jest bezwzględny przeciwnikiem publikowania rzeczy niedopracowanych czy miałkich. Te po prostu i słusznie tępi. Jest tu dla nas niewątpliwie wzorem. Przy wyborze problematyki badawczej znajduję u prof. Biskupa wiele analogii z tą tematyką, jaką podejmował wybitny historyk pruski Max Toeppen. I tak 5 tomom „Acten der Ständetage Preussens” Toeppena odpowiada 8 tomów „Aktów Stanów Prus Królewskich” Mariana Biskupa, „Historisch-comparative Geographie von Preussen” – „Atlas Historii Polski. Prusy Królewskie w II połowie XVI wieku”,

„Geschichte Masurens” – „Historia Pomorza” itd. Jeszcze bliższe prof. Biskupowi jest piśmiectwo historyczne Jego Mistrza Karola Górskiego, zarówno jeśli idzie o tematykę jak i formę narracji. Podczas gdy Karol Górski położył podwaliny pod polską historiografię dziejów zakonu krzyżackiego i historii Pomorza, to prof. Biskup nadał jej pełen kształt podparty z jednej strony bogactwem materiału i analizy, a z drugiej syntezą na miarę naszych czasów. Prof. Biskup jest zwolennikiem rzetelnego rzemiosła historycznego, co uważa za podstawowy warunek w ogóle pracy historyka. Jest też zwolennikiem historii traktowanej integralnie. Choć eksponuje w swoich pracach społeczeństwo, a zwłaszcza elity polityczne (mam tu na myśli polskie i krzyżackie kręgi kierownicze czy stany pruskie), jako czynnik sprawczy biegu dziejów, to bardzo poważnie bierze pod uwagę inne czynniki wpływające na rozwój cywilizacji w określonej przestrzeni terytorialnej, to jest: gospodarkę, religię i kulturę. Widać to wyraźnie zarówno w pracach, które wyszły spod Jego pióra, jak i w dziełach zbiorowych, którym nadawał ramy i kształt.

Czego powinniśmy życzyć Mu obecnie, obok zdrowia, które zawsze jest najważniejsze – przede wszystkim wypełnienia tych planów, o których wspominał lub pisał. Wspomnę tylko o dwóch planowanych książkach. O pierwszej pisał prof. Biskup w 1991 r. tak: „do napisania pozostała jeszcze część trzecia (trzecia książka) – poświęcona bezpośredniej już genezie i przebiegowi tego wydarzenia, które nazwano hołdem pruskim, część ta obejmie lata 1521–1525”. I druga książka, której nikt w Polsce nie potrafiłby napisać tak jak prof. Biskup – mam tu na myśli dzieje zakonu krzyżackiego w Inflantach.

I na koniec słów kilka o naszej konferencji „Prusy i Inflanty między średniowieczem i nowożytnością. Państwo–społeczeństwo–kultura” dedykowanej przez „młodych historyków” prof. Biskupowi na jego 80-lecie jako forma podzięków za wkład, jaki wniósł on w dzieło integracji polskiej nauki historycznej z nauką europejską. Pamiętamy, że Jego twórczość naukowa zwróciła uwagę na młodą historiografię toruńską. Zainteresowanie to spowodowało fundowanie stypendiów naukowych dla młodszych kolegów, zaproszenia na konferencje i wykłady, także semestralne czy roczne, na uczelniach zagranicznych, publikowanie naszych prac w czasopiśmie z tzw. listy filadelfijskiej. To, że dzisiaj jesteśmy równorzędnymi partnerami dla kolegów – historyków z Niemiec, Francji, Wielkiej Brytanii, Włoch czy Szwecji, o czym świadczy choćby obecność na tej sali prof. Udo Arnolda z Bonn i dra Bernharta Jähniga z Berlina, zawdzięczamy w znacznej mierze prof. Biskupowi. I za to jesteśmy Mu szczególnie wdzięczni.

Przemówienie prof. dra h. c. Mariana Biskupa

Szanowni i drodzy Państwo,

Pragnę Państwu wyrazić słowa serdecznej podziękii za tę uroczystość poświęconą mojej osobie. W szczególności dziękuję wszystkim dostojnym i reprezentatywnym gościom, zwłaszcza zaś inicjatorom całej imprezy – toruńskim kolegom – historykom średniej generacji. Obmyślili oni tak urozmaicony program, z udziałem tylu znakomych gości, nie tylko z Torunia, ale z ośrodków krajowych i zagranicznych. Dziękuję za wszystkie tak ciepłe słowa, których mi nie szczędzono i które budzą we mnie obawy, czy aby na pewno na nie zasłużyłem. Pewne jest tylko dotarcie już do 80-lecia, co jest dla mnie czymś niepojętym, raz – że to już ta osiemdziesiątka, a po drugie – że w jakiej takiej formie płacę się jeszcze na tym świecie, i co najważniejsze – kontaktuję się codziennie z ludźmi-twórcami i organizatorami nauki na czele. To ostatnie uważam za najcenniejszy dar Niebios, który mi się przytrafił późną jesienią mojego żywota. Pragnę też podziękować Towarzystwu Naukowemu i wszystkim sponsorom za ten okazały dar jubileuszowy w postaci druku moich kilkunastu rozpraw dwujęzycznych – polsko-niemieckich – które mają szansę dotarcia do szerszego kręgu czytelników, zwłaszcza młodszej generacji. To ważne, aby poprzez owe *Opera minora* wraz z najpełniejszą bibliografią być przypomnianym, a może i cytowanym choćby w przypisach nowo powstających dzieł średniej i całkiem młodej generacji spośród generacji środkowoeuropejskiej historiografii. Serdeczne dzięki składam naszym Paniom i Panom z kręgu Towarzystwa Naukowego, którzy nie szczędzili wysiłków i starań, aby to dzieło wypadło jak najlepiej. Podziękowania składam też niezawodnej oficynie wydawniczej – inowrocławskiemu POZKALOWI, który dołożył wszelkich starań, aby zapewnić właściwy poziom graficzny tej publikacji.

Pragnę też wyrazić słowa podziękii przedstawicielowi nauki niemieckiej – panu profesorowi doktorowi honoris causa Udonowi Arnoldowi z Uniwersytetu w Bonn, który przywiózł tak cenny dar w postaci pierwszej części wydawnictwa poświęconego „Wizytacjom w Zakonie Niemieckim w średniowieczu”, któremu wraz z moją żoną poświęciliśmy kilkanaście lat prac przygotowawczych przy pomocy redaktora właśnie w osobie Udon Arnolda. Herr Professor Arnold – ich möchte Ihnen einen sehr herzlichen Dank für die warmen Wünsche, sowie für das Jubiläumsgeschenk – den ersten Teil der „Visitationen im Deutschen Orden im Mittelalter” aussprechen, auch für alle Ihre Bemühungen und Unterstützung bei der Realisierung dieses komplizierten Unternehmens. Ich danke auch Ihnen für die konkrete, jahrelange Zusammenarbeit bei der Wirkung der Internationalen Historischen Kommission

zur Erforschung des Deutschen Ordens. Danke auch herzlich Herrn Doktor Bernhart Jähmig aus Berlin, den Vorsitzenden der Historischen Kommission für ost- und westpreussische Landesgeschichte für die warmen Grüße und Anerkennung meiner Bemühungen, um die deutsch-polnische wissenschaftliche Zusammenarbeit mehr noch vertiefen.

Dziękuję także przedstawicielom historiografii litewskiej i łotewskiej za ich uczestnictwo w dzisiejszej uroczystości, jak i w zaplanowanej konferencji naukowej. Ich obecność – przedstawiciele dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego i dawnych Inflant traktuję jako potwierdzenie faktu zbliżenia się naszych historiografii i jej reprezentantów, o co latami usilnie zabiegałem i zabiegam, pojmując to jako niezbędny czynnik w zrozumieniu procesu dziejowego w regionie, który nazywać chcielibyśmy Europą Bałtycką.

Panie i Panowie! W wystąpieniach, które tutaj miały miejsce, wskazywano pełniej, jaka była skala moich zainteresowań badawczych i ich rezultatów, za co szczególnie dziękuję profesorowi Januszowi Małkowi, który ten problem pełniej ukazywał. Nie widzę więc potrzeby, aby wracać do tego zagadnienia. Wydaje mi się, iż może warto by tylko krótko wskazać na kilka elementów, które wpłynęły na taki, a nie inny kierunek mojego życia naukowego, a także codziennego.

Myszę więc, że u podłoża mojej drogi życiowej leży fakt urodzenia się w dawnej Wielkopolsce, poprzez pochodzenie obojga moich rodziców z serca Pałuk i osiedlenia się ich potem w zachodniej części Kujaw w Inowrocławiu, do roku 1919 części zaboru pruskiego, przy trwającym tam, choćby wymuszonym, współżyciu polsko-niemieckim. Ta właśnie specyficzna atmosfera zachodnich Kujaw, podlegających siłą rzeczy wpływom także kultury niemieckiej, tak w mowie, jak i w życiu codziennym wpływały na kształtowanie się modelu Kujawianina, który formował się po uformowaniu się Polski Odrodzonej, w której miałem szczęście urodzić się w ówczesnym województwie poznańskim. W tym kujawskim modelu przeważały wartości przeniesione z czasów zaboru pruskiego: cześć i szacunek dla wiary katolickiej, dla Ojczyzny, sumiennosc w realizowaniu przyjętych obowiązków, przy akceptacji dla „dobrej roboty”. Takie założenia były i mnie wpajane w inowrocławskim świątku w jego dobrych szkołach: podstawowej tzw. ćwiczeniówce i w gimnazjum kasprowiczowskim, gdzie nadal było też miejsce i uznanie dla kultury niemieckiej, także poprzez uczenie się z języków obcych przede wszystkim – obok obowiązkowej łaciny – języka niemieckiego (jeszcze w wersji neogotyckiej). I to mimo ciągłych obaw co do trwałości traktatu wersalskiego, gdy teksty Goethego i Schillera wpajane nam były w pełni i wkuwane „na blachę”, przy pełnym szacunku dla dramaturgii niemieckiej, a także muzyki z klasyczną operą czy także operetką na czele obok filmu. Dlatego okres okupacji Inowrocławia przez Niemcy hitlerowskie od 8 września 1939 do 21 stycznia 1945 r. był dla

mnie swoistym dramatem: czy istotnie niemiecka kultura jest w całości do odrzucenia i jak rozumieć to, co stało się ze społeczeństwem niemieckim. Wyznaję, że dla mnie, uznawanego oficjalnie i codziennie za „podczłowieka”, tzw. Untermensch, w kraju Warty Artura Greisera był to trudny problem, zwłaszcza po zamknięciu wszystkich szkół polskich, usunięciu naszych nauczycieli, silnemu ograniczeniu nabożeństw katolickich, zniszczeniu polskich bibliotek i czasopiśmiennictwa, przy oferowaniu na co dzień tylko niemieckiej prasy w greiserowskim wydaniu, a przy częściowym udostępnieniu seansów kinowych, głównie produkcji UFA. Jeśli uniknąłem jako stale podejrzewany „polski gimnazjalista” wywózki na pracę fizyczną do Rzeszy i mogłem pracować w biurze handlowym, to tylko dzięki znajomości języka niemieckiego. Ale straciłem ponad 5 lat i pół roku na normalną naukę szkolną czy uniwersyteckie studia, o których zawsze myślałem, oczywiście o studiach historycznych. Nie traćłem jednak nadziei, że uda mi się w przyszłości zrealizować te zamiary, nie chciałem bowiem „żyć na próżno”, a próbować tworzyć coś trwalszego i pozytecznego także dla innych. Był to też wpływ umiłowanej przeze mnie latami literatury pozytywistycznej z dziełami Bolesława Prusa na czele.

Te zamierzenia mogły zacząć się realizować od wiosny 1945 r., gdy mimo całego rozczarowania losami naszymi w kształcie PRL-u, w wieku aż 22 lat mogłem powrócić na szkolną ławę „Państwowego Liceum dla Dorosłych” w Inowrocławiu i przy silnie skróconym programie uzyskać maturę. W lutym 1946 r. pozwoliła mi ona na normalne studia na otwartej właśnie uczelni toruńskiej, przeżywającej swój pierwszy, piękny etap rozwoju. Miałem szczęście trafić na czołowego znawcę problematyki stosunków polsko-niemieckich z kwestią zakonu krzyżackiego na czele – na profesora Karola Górskiego, dzięki któremu wszedłem do świata nauki i który doprowadził mnie już jesienią 1950 r. do doktoratu. Nie mógł mi jednak zapewnić dalszych form pracy na UMK, na którym w okresie stalinowskim on sam był ledwie tolerowany. Miałem w nim jednak nadal oparcie naukowe, także przez podjęcie wspólnej akcji wydawniczej „Aktów Stanów Prus Królewskich”, również przy poparciu Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Jednak stałą pracę znalazłem w pracowniach nowo powstałego Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk w Warszawie i Poznaniu, kierowanych przez wybitnych i rozumiejących w pełni moje trudności uczonych: profesora Stanisława Herbsta i Gerarda Labudę. Przy ich też poparciu w okresie dyrektury Instytutu prof. Tadeusza Manteuffla, mogła nastąpić moja stabilizacja naukowa, uwieńczona już w r. 1961 stopniem profesorskim. Z czasem objąłem stanowisko kierownika Zakładu Historii Pomorza i Krajów Bałtyckich w Toruniu. Natomiast na UMK pełniłem okresowo funkcje dydaktyczne – mam nieco prac magisterskich i doktorskich (o czym tu była już mowa) o tematyce tej, którą rozwijałem bądź inicjowałem w aspekcie bałtyckim – pozostając stale w dobrych stosunkach ze starszą i młodszą kadrą

uniwersytecką i realizując szereg wspólnych przedsięwzięć naukowych. Zaliczyć też do niej wypada kierowanie pracami Towarzystwa Naukowego, a zwłaszcza redagowanie przez ponad 44 lata „Zapisek Historycznych”.

Kontakty ze środowiskiem toruńskim jako podstawowym (nie chciałem opuszczać go mimo kilku propozycji) obok trwałych kontaktów zwłaszcza ze środowiskiem warszawskim, poznańskim, gdańskim i olsztyńskim przyniosły mi owoce natury naukowej, także poprzez współdziałanie w ogólnokrajowych przedsięwzięciach, jak i uczestnictwo w niektórych ogólnokrajowych organizacjach. Wymienić tu pragnę przede wszystkim Polskie Towarzystwo Historyczne z kilkuletnią prezesurą Zarządu Głównego oraz Polską Akademię Nauk z przewodnictwem jej Komitetowi Nauk Historycznych, obok członkostwa w PAN i PAU. W ten sposób dawne moje marzenia, aby „być użytecznym”, w jakiejś mierze mogły być realizowane, chociaż obawiam się, że byłem niekiedy utrapieniem jako prezes czy sekretarz generalny dla członków zarządów i pracowników, usiłując realizować przyjęte, zawsze dość szerokie założenia, i to w ściśle określonym terminie. Niektóre cechy tego „porządnego Kujawia-ka” czy „torunianina” mogły być i niekiedy były irytujące, ale coś z nich chyba wychodziło.

Jednak wszystkie te zamierzenia i funkcje podporządkowane być musiały głównemu celowi: nauce, której chciałem zawsze wiernie służyć, polskiej nauce historycznej w szerszym kontekście międzynarodowym. Uważałem i uważam nadal, że ludzie polskiej nauki historycznej nie są gorsi od czołówki europejskiej, mają tylko zbyt często trudności różnego rodzaju z realizowaniem większych celów. Ale nie wolno nam rezygnować z dążności do ich realizowania, nawet wtedy, gdy spotyka się zbyt często brak zrozumienia u różnych czynników, a nawet lekceważenie trudów i wysiłków. Życie nauczyło mnie jednak, że tylko cierpliwością i systematycznością przy realizacji celów można uzyskać trwalsze i pełniejsze wyniki. To życie nauczyło mnie także, iż realizowanie pracy naukowej, często dotyczącej styku polsko-niemieckiego jest niemożliwe bez stałych kontaktów z przedstawicielami nauki niemieckiej i bez pełnej znajomości jej materiałów archiwalnych oraz dawniejszej i nowszej historiografii. Dlatego też byłem i jestem zwolennikiem szerokiej współpracy z nauką niemiecką, rzecz jasna obok nauki wszystkich krajów strefy bałtyckiej z Litwą i Łotwą na czele. Na szczęście dzięki kontaktom zagranicznym mogłem już wcześniej, bo od końca lat pięćdziesiątych podejmować wyjazdy do niemieckich, potem austriackich czy szwedzkich, łotewskich i estońskich archiwów, na czele z dawnym Archiwum Państwowym w Królewcu (Staatsarchiv Königsberg, obecnie w Berlinie), których zbiory były mi prawie bez ograniczeń udostępniane. A przy okazji dochodziło do poznania starszej i młodszej generacji historyków, przełamywania obopólnych uprzedzeń i wahań, co prowadziło i prowadzi do podjęcia normalnej wymiany naukowej, udziału w konferencjach

i dyskusjach. A z czasem, dzięki działalności Komisji Podręcznikowej Polsko-Niemieckiej dojść mogło do zawiązania Międzynarodowej Komisji Historycznej dla Dziejów Zakonu Krzyżackiego czy do członkostwa w Komisji Historycznej do Dziejów Prus Wschodnich i Zachodnich, uczestnictwa w ich konferencjach czy publikacjach. Wszystko to odbywało się na zasadzie wzajemności, bez faworyzowania jakichkolwiek osób czy poglądów, a jedynie ich prezentacji i rzeczowej, często krytycznej dyskusji. Jeśli uczymy się czegoś, to poznawania innych poglądów we wzajemnej dyskusji, liczącej się z argumentacją drugiej strony. Jeśli nawet nie wszystko udaje się zrealizować w toku tych wzajemnych spotkań, to przecież sytuacja w naukowych stosunkach polsko-niemieckich jest jednak zgoła inna i lepsza od tej, którą przeżywalismy w pierwszych dziesiętkach powojennych lat.

Realizacja wszystkich moich dążeń i planów naukowych w minionym półwieczu byłaby niemożliwa bez trwałego zaplecza, które dawała mi Rodzina z moją Żoną – także historykiem – na czele i w ogóle dom rodzinny w Toruniu, za co im szczerze dziękuję. A drugi niezbędny warunek stanowiło środowisko toruńskie, w którym była realizowana większość moich życiowych planów i zamierzeń. O ile mój rodzinny Inowrocław dał mi dobre podstawy do startu życiowego, to właśnie Toruń umożliwił ich pełniejsze rozwinięcie w sferze naukowej i organizacyjnej. To dzięki toruńskim ludziom nauki i jej współpracownikom, zwłaszcza z bibliotek naukowych i archiwum możliwa się stała realizacja większości moich planów naukowych i wieloletnich wydawnictw. Ten toruński „genius loci” był i jest dla mnie czymś niepowtarzalnym i godnym szczerzej wdzięczności. Starłem się w miarę możliwości odwdziżyć się miastu mojemu poprzez inicjatywy naukowe, a zwłaszcza „Historię Torunia”.

Zazwyczaj przemówienia takie jak moje kończą się zapewnieniami referenta o dążności do rozwijania nowych, a szerokich planów badawczych czy wydawniczych etc. Ja jednak realistycznie mógłbym tylko powiedzieć, że mam nadzieję, iż będę mógł zakończyć te rozwinięte już akcje wydawnicze, aby nie zmarnował się wysiłek wielu lat. I aby, zgodnie z prawem natury, w porę przekazać średniej generacji to wszystko, co musi ona kontynuować – pro publico bono naszego ośrodka naukowego i miasta naszego miłego – Torunia.

**WYDAWNICTWA TOWARZYSTWA NAUKOWEGO W TORUNIU
ZA ROK 2003**

ZAPISKI HISTORYCZNE

Tom 68, z. 1, Toruń 2003, ss. 213.

Tom 68, z. 2-3, Toruń 2003, ss. 278.

Tom 68, z. 4, Toruń 2003, ss. 233.

Tom 68 (Suplement): Bibliografia historii Pomorza Wschodniego i Zachodniego oraz krajów regionu Bałtyku, Toruń 2003 (w druku).

FONTES

T. 92

Lustracja województw Prus Królewskich 1765, t. 1: Województwo pomorskie, cz. 2: Powiaty tczewski, gdański i nowski, wyd. Jerzy Dygdała, Toruń 2003, ss. 188.

ROCZNIKI

R. 90, z. 3

MYCIO ANDRZEJ: Zadłużenie hipoteczne i obrót nieruchomościami w Starym Mieście Toruniu w pierwszej połowie XVII w., Toruń 2003 (w druku).

STUDIA SOCIETATIS SCIENTIARUM TORUNENSIS

Sectio H (Medicina), vol. 1, nr 6

Acta medica, t. 1, pod red. Lecha Bieganowskiego i Marka Jackowskiego, Toruń 2003, ss. 282.

PRACE POPULARNONAUKOWE

Nr 68

Zabytki Polski Północnej

Nr 12

Bazylika katedralna Świętych Janów w Toruniu, pod red. Mariana Biskupa, Toruń 2003, ss. 248 + il.

MATERIAŁY Z KONFERENCJI

Razem w Europie, pod red. Mariana Kallasa, Toruń 2003, ss. 34.

WYDAWNICTWA OGÓLNE

Historia Torunia, t. 3, cz. 1: W czasach zaboru pruskiego (1793–1920), pod red. Mariana Biskupa, Toruń 2003, ss. 542 + il.

PRUSINKIEWICZ ZBIGNIEW: Dzieje Zakładu Gleboznawstwa Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu od początku istnienia do roku 1993 we wspomnieniach jego wieloletniego kierownika, Toruń 2003, ss. 36 + il.

SPRAWOZDANIA TNT

Nr 56 (za okres I I 2002 – 31 XII 2002), Toruń 2003, ss. 61.

MATERIAŁY I KONGRESY

Rzeszów, Europejski Instytut Naukowy, Toruń 2003, ss. 24

WYDAWCTWA I KONGRESY

Historia Torunia, t. 3, cz. 1, cz. 2, wydawnictwo Toruńskiego (1993-1998), pod red. Mariana Kozłowskiego, Toruń, ss. 242+II

KRUSZKIEWICZ ZBIGNIEW, Dzieje Zakładu Dobroczynnego, Toruń, 1987, w: Kalendarz Kalendarium w Toruniu od początku istnienia do roku 1987, w: Wspomnienia i jego wieloletniego kierownika, Toruń, 1987, ss. 55-57

SPRAWOZDANIA

Wspomnienia i jego wieloletniego kierownika, Toruń 2003, ss. 61-62

Laureaci wojewódzkiej nagrody im. Władysława Gajdosa, Toruń, 1983, ss. 183

ROZDZIAŁ

R. 1983

WYCIĄGI Z KALENDARIA Toruńskie Kalendarium, Toruń, 1983, ss. 183

STOWO O TORUNIANACH

Stow. o Torunianach, Toruń, 1983, ss. 183

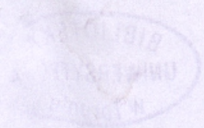
Stow. o Torunianach, Toruń, 1983, ss. 183

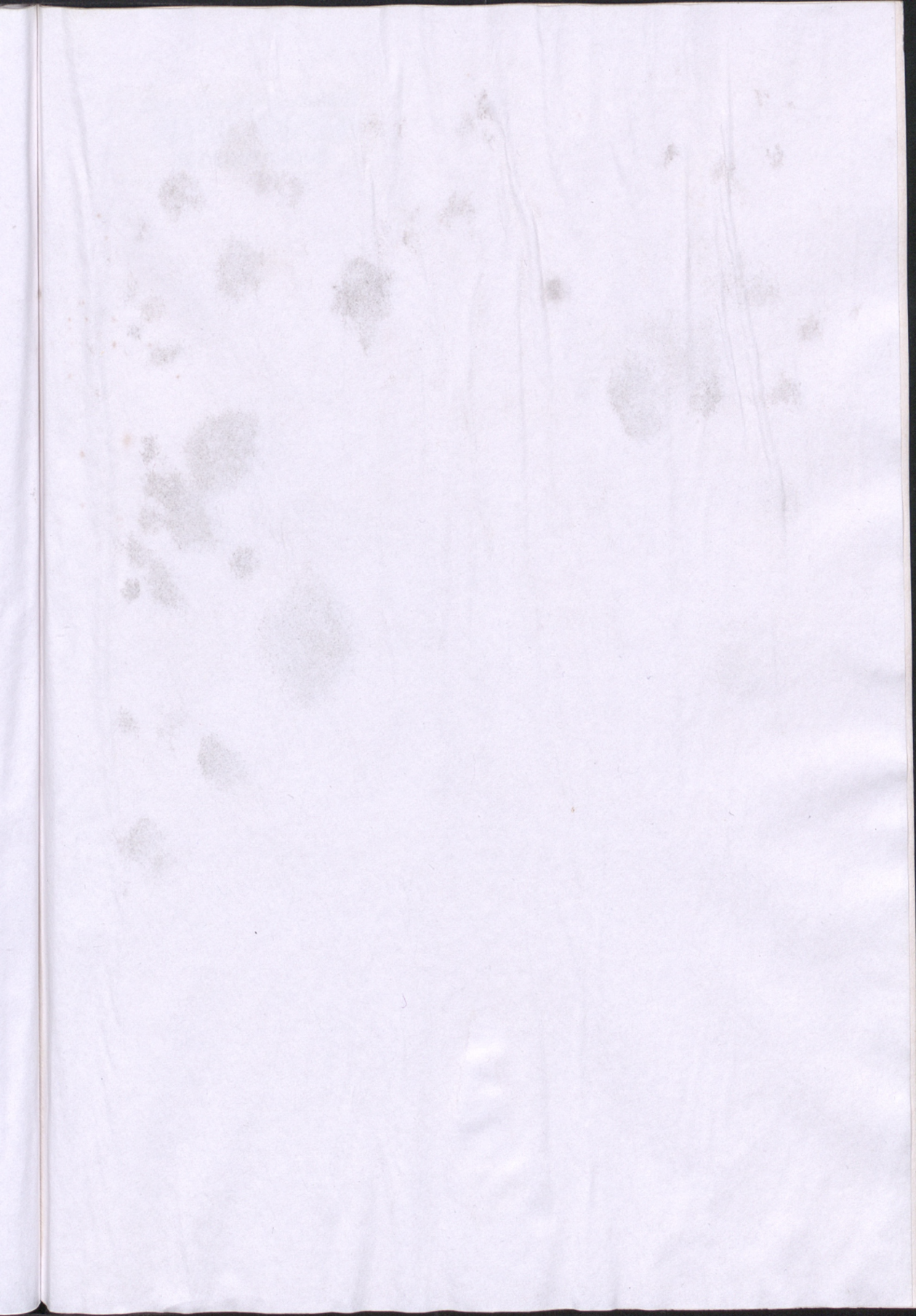
WYCIĄGI Z KALENDARIA

Nr 58

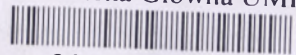
Zakład Nauki Toruński

Biuro Kancelarii Świętej Ducha w Toruniu, ul. Marii Biskupa, Toruń 2003, ss. 242+II

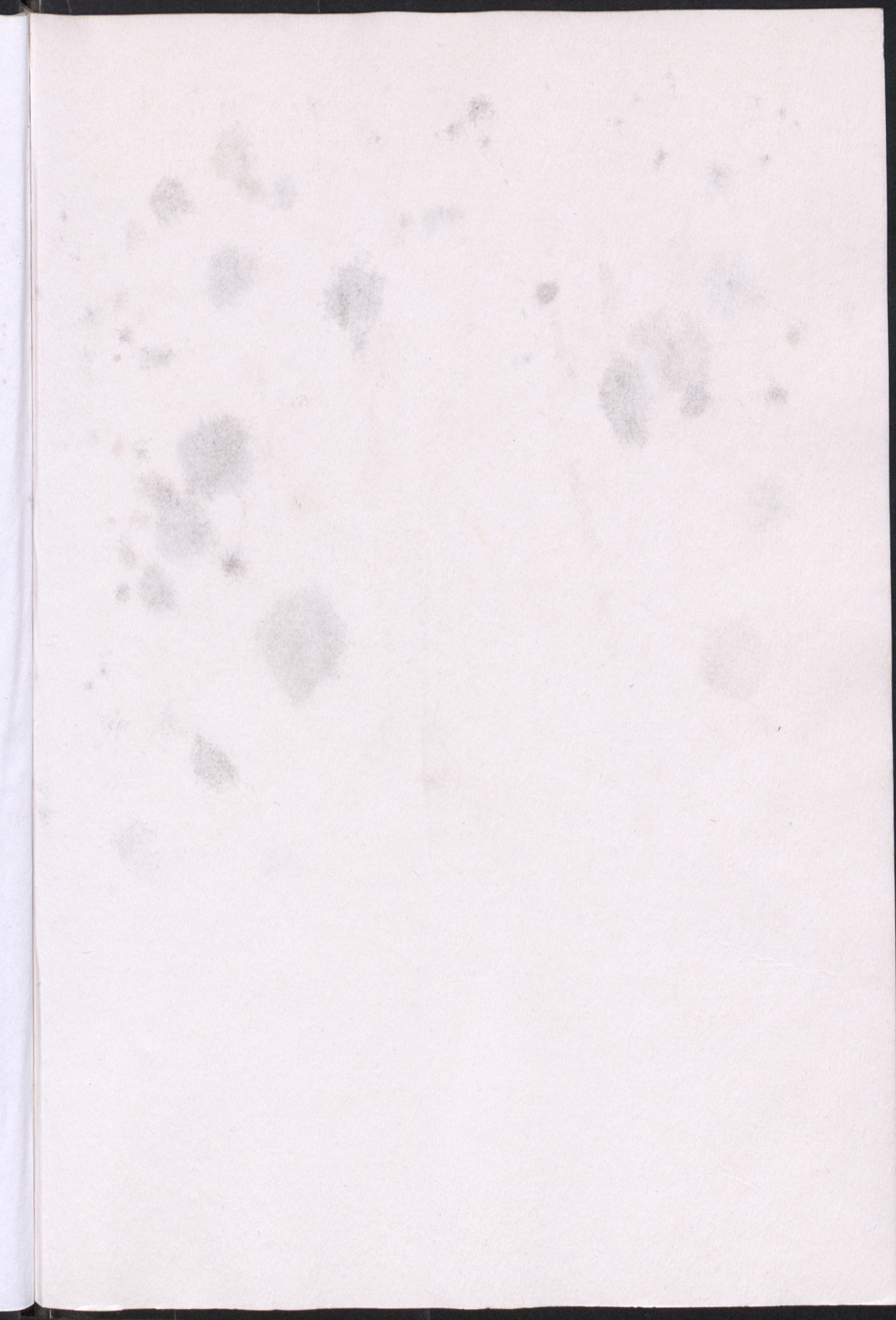

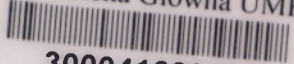
Biblioteka Główna UMK

300041609195

W ✓

Biblioteka Główna UMK

300041609195

10